

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

MARTINA MÁŠOVÁ

IV. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – německý jazyk

**JMÉNA A TRADICE V ČESKÝCH A NĚMECKY MLUVÍCÍCH ZEMÍCH
(VYUŽITÍ V PEDAGOGICKÉ PRAXI)**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.

OLOMOUC 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne.....

.....

Děkuji doc. PhDr. Mileně Krobotové, CSc., za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci, ale i učitelům základních škol, u nichž jsem prováděla výzkum.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 O JMÉNECH.....	8
1.1 Rodné jméno	8
2 PŮVOD JMEN	10
2.1 Obecně ke jménům.....	10
2.2 Typy jmen podle původu.....	10
2.2.1 Slovanský původ jmen.....	10
2.2.2 Jména neslovanského původu.....	15
3 HISTORICKÝ PŘEHLED VÝVOJE JMEN.....	19
3.1 Období do r. 1300	19
3.1.1 Složená jména	20
3.1.2 Krácená jména složená	20
3.1.3 Jednočlenná jména	20
3.1.4 Německá jména.....	21
3.2 Období od 1300 – 1750.....	21
3.2.1 Hypokoristika, příjmy a příjmení.....	23
3.3 Období 1750 – 1860.....	24
3.3.1 Vlastenecká jména.....	25
3.3.2 Církevní postoj k národním jménům	26
3.4 Období 1860 – 1945.....	27
3.5 Období od r. 1945	27
3.6 Volba jmen	28
3.7 Nezvyklá křestní jména	30
4 TRADICE.....	32
4.1 Dělení roku	32
4.2 Advent	33
4.2.1 Tradice a symboly adventu	33
4.2.2 Barbora – 4. prosinec.....	34
4.2.3 Tradice na sv. Barboru.....	35
4.2.4 Mikuláš – 6. prosinec	35
4.2.5 Tradice na sv. Mikuláše v Čechách.....	36
4.2.6 Tradice na sv. Mikuláše v německy mluvících zemích.....	37
4.2.7 Lucie – 13. prosinec	37
4.3 Vánoce.....	38
4.3.1 Vánoční strom, jeho původ.....	39
4.3.2 Vánoční obdarovávání.....	39
4.3.3 Štěpán – 26. prosinec.....	40
4.3.4 Tradice a zvyky na sv. Štěpána.....	40
4.3.5 Tři králové – 6. leden.....	41
4.4 Hromnice (Nela) – 2. únor.....	42
4.4.1 Tradice na Hromnice	42
4.5 Jiří – 24. duben.....	42
4.6 Blahoslav – 30. duben	43
4.7 Václav – 28. září	44
4.8 Martin – 11. listopad	44
4.8.1 Tradice na sv. Martina v německy mluvících zemích.....	44

PRAKTICKÁ ČÁST	46
5 OBECNĚ K PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	46
5.1 Cíl.....	46
5.2 Charakteristika výzkumu.....	46
5.3 Popis výzkumu.....	48
5.4 Využití výzkumu.....	48
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU	49
6.1 Konfrontace výsledků ze ZŠ Příbyslav s výsledky ze ZŠ Stupkova.....	49
6.1.1 Nejčastější chlapecká jména	49
6.1.2 Nejčastější dívčí jména	49
7 DÍLČÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU	55
7.1 Spokojenost žáků se jmény.....	55
7.1.1 Spokojenost se jménem – ZŠ Příbyslav	55
7.1.2 Spokojenost se jménem – ZŠ Stupkova	56
7.2 Nejoblíbenější oslovení	57
7.3 Oslovování v rodinném prostředí.....	58
7.4 Oslovování ve školním prostředí	58
7.5 Přezdívky	59
7.5.1 Přezdívky – ZŠ Příbyslav	59
7.5.2 Přezdívky – ZŠ Stupkova	60
8 PRAKTICKÉ VYUŽITÍ JMEN	62
8.1 Práce s našimi nejfrekventovanějšími jmény	63
8.2 Využití jmen při seznamování	65
8.2.1 Jména a naše záliby	65
8.2.2 Jména a oblíbené činnosti, věci.....	66
8.3 Využití jmen k motivačním cvičením	67
8.3.1 Popletené hlásky.....	67
8.3.2 Práce s původem křestních jmen.....	67
8.3.3 Využití pranostik v motivačních cvičeních	68
8.4 Využití jmen v hodinách mluvnice a slohu	69
8.4.1 Vytváření nových jmen	69
8.4.2 Vytváření slov z křestních jmen.....	69
8.4.3 Fiktivní příjmení.....	70
8.4.4 Práce s přezdívkami.....	72
8.4.5 Hry se jmény	72
8.4.6 Příslloví, tradice a pranostiky v hodinách slohu	74
8.5 Využití jmen v hodinách literatury	76
8.5.1 Křestní jména v rýmech.....	76
8.5.2 Hry se jmény autorů a děl.....	77
8.5.3 Pranostiky v literární výchově	78
8.6 Cvičení vhodná pro mluvnici i literární výchovu	79
8.7 Shrnutí	80
ZÁVĚR	81
SEZNAM LITERATURY	83
PŘÍLOHY	
ANOTACE	

ÚVOD

Od narození s sebou neseme označení, které nás provází celý život, identifikuje nás a jistým způsobem poznamenává. Ze svého okolí jsem poznala jistou nespokojenost jedinců se svým jménem. Tato skutečnost, především zájem o význam křestních jmen a tradic, jejich využití v hodinách českého i německého jazyka, mě přivedly k volbě tématu diplomové práce.

Cílem předložené práce je nejen seznámení s křestními jmény, ale také s tradicemi, které jsou s nimi spojeny a které se udržují jak u nás, tak také v německy mluvících zemích. Výzkum byl realizován na Základní škole v Přibyslavi a na Základní škole Stupkova v Olomouci.

Cílem bylo rovněž srovnat výsledky získané na uvedených dvou školách. Nepředpokládáme, že se výsledky obou výzkumů budou výrazně lišit, neboť se domníváme, že většina žáků bude se svým jménem spokojena.

Součástí diplomové práce jsou i praktická cvičení, týkající se křestních jmen, v menší míře také příjmení.

Uvedené náměty mohou přispět k počáteční i průběžné motivaci v hodinách českého i německého jazyka. Práce s křestním jménem může obohatit vyučování mateřského jazyka, ale také přispět k rozvoji mezipředmětových vztahů. Mnoho možností nabízí rovněž spojení pranostik a křestních jmen, neboť i tímto způsobem lze žákům přiblížit tradice spojené například s meteorologickými zkušenostmi našich předků. Náměty vhodných cvičení by mohly přispět k navození příjemné atmosféry při výuce mateřského jazyka.

Při shromažďování materiálů jsme si uvědomovali, že různost jmen a jejich skrytý význam mohou být velmi zajímavé. Považujeme proto za vhodné, předat něco z těchto

poznatků i dětem. Snad všechny žáky bude zajímat význam a původ jejich rodného jména a poskytne „nespokojeným“ jedincům klíč k přijetí vlastního jména.

Přehled o nejčastějších jménech na zmíněných základních školách, o spokojenosti se způsobem oslovování v rodinném a školním prostředí jsme vypracovali podle odpovědí na jednotlivé položky v dotazníku. Zjišťovali jsme také, zda učitelé oslovují žáky křestním jménem. Některá jména přispěla k zamyšlení nad různými tradicemi, jež jsou součástí nejen našeho folklóru, ale také folklóru v německy mluvících zemích. K těmto tradicím jsme zařadili i pranostiky a další cvičení. Uvádíme také možnosti využití jmen v hodinách mluvnice, slohu i literární výchovy.

Práci jsme rozdělili na teoretickou a praktickou část.

V části teoretické vysvětlujeme pojem křestní jméno, jeho původ a historický vývoj podle jednotlivých významných etap v našich dějinách.

V části praktické jsme se zaměřili na výzkum jmen, provedený v zimě roku 2006 v základních školách v Příbyslavi a Olomouci. Díky vedení školy i ochotě učitelů jsme mohli na obou výše uvedených školách realizovat náš výzkum.

Výsledky provedeného výzkumu jsou znázorněny pomocí tabulek a grafů, které uvádíme v přílohách.

TEORETICKÁ ČÁST

1 O JMÉNECH

1.1 Rodné jméno

Termín *rodné (křestní)* jméno není v češtině ustálen. Podle názoru Vladimíra Šmilauera, s nímž se můžeme seznámit v úvodu knihy Františka Kopečného *Přehled historického vývoje jmen*,¹ je úředním termínem jméno. Toto označení, zmiňované v předpisech pro matrikáře a v úředních formulářích, vyjadřuje jednoznačný termín jen ve spojení se slovem *příjmení*.

Slovo *jméno* může být užito v určitých kontextech ve významu *pojmenování, název*. Někdy je nazýváno *křestním* (podle církevního křtu), jindy *rodným* (dítě ho dostane po narození). V křesťanských církvích se užívá název *křestní jméno* (něm. Taufname) odvozené podle křestního obřadu, při kterém se udělovalo. Užívat termínu *křestní jméno* i v souvislosti s pojmenováním jedinců nepokřtěných, je podle některých znalců, zabývajících se onomastikou, zcela neopodstatněné.

Není vhodné ani uplatňovat termín *osobní jméno*. Tento pojem užívá např. *Slovník spisovného jazyka českého* a zahrnuje všechny druhy jmen, které nosí jedinec (*rodné jméno, příjmení, přezdívky*). Podle SSJČ jsou osobní jména: „Vlastní jména osob (tj. jména rodná a příjmení), řidč. (v užším smyslu) jména rodná (dř. zv. křestní).“²

„Osobní jméno vzniklo jako výsledek nutnosti rozlišit jednotlivé členy lidské společnosti a jeho vývoj i fungování jsou s lidskou společností těsně spjaty a bezprostředně závisí na poměrech dané společnosti.“³

¹ KOPEČNÝ, F. *Přehled historického vývoje jmen*. 1.vyd. Praha: Československá akademie věd, 1974.

² *Slovník spisovného jazyka českého II*. 2.vyd. Praha: Academia, 1989.

³ HÁJKOVÁ, E. a kol. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Univerzita Karlova, 2004.

V češtině se neujalo ani rozlišení jména podle pozice, jako např. přední, zadní jméno nebo první, druhé jméno.

A jak je tomu u jiných jazyků?

V němčině, maďarštině a francouzštině vznikl název podle postavení jména ve výpovědi (něm. *Vorname* - příjmení, maď. *utónev* - zadní jméno, fran. *prénom* - jméno - křestní). Zavádí se proto termín *rodné jméno*, obdobou podle poměru termínů *křestní list* - *rodný list*. Ale i v tomto případě vzniknou potíže. Zavedený pojem *rodné jméno* pokládá *Příruční slovník jazyka českého* (IV, 732) za synonymum k *příjmení*. Odtud přešlo toto pojetí i do našich velkých dvoujazyčných slovníků (familija, Familienname,...).

František Kopečný doporučuje v knize *Průvodce našimi jmény*⁴ užívat do doby, než se nový význam plně vžije, za „rodné“ vysvětlujícího přídavku (křestní).

Trvalé obnovování rodných jmen, ve kterých se mohou odrážet společenské poměry doby, kulturní proudy, proměny cítění náboženského i národního, vede k odlišení jmen od dědičných příjmení. Jméno, spolu s příjmením, které se dědí zpravidla po otci, se stává úředně platným pojmenováním občana našeho státu.

Jméno je součástí každého člověka. Identifikuje ho. Ve většině případů nezáleží na tom, zda uijeme termín rodné nebo křestní jméno, oba plní stejnou funkci, pojmenovat jedince.

⁴ KOPEČNÝ, F. *Průvodce našimi jmény*. 1.vyd. Praha : Academia, 1974.

2 PŮVOD JMEN

2.1 Obecně ke jménům

Původ jmen osobních nalzáme ve jménech obecných, tj. označení osob, zvířat, věcí, vlastností, činností a stavů. Jméno vzniklo jako potřeba jedince pojmenovat, individualizovat a odlišit ho od ostatních. Charakterizuje jedince, jeho zařazení do společenského života, do přírody, vystihuje jeho skutečné, domnělé nebo chtěné vlastnosti tělesné či duševní.

Ve jméně se může odrážet vztah k lidem, k přírodě, k bohům nebo k bohu, k veškerému okolnímu světu.

Nejprve se u většiny národů pojmenovávali jen dospělí lidé, a to především urození, tj. šlechta, vládcové a vojevůdci, děti dostávaly jméno obvykle až později.

Zpočátku převládala jednojmennost, postupně se v závislosti na různých historických, společenských a jazykových podmínkách objevila dvoujmennost, popř. i vícejmennost.

V následujících kapitolách objasníme tyto termíny a uvedeme typy jmen podle původu.

2.2 Typy jmen podle původu

Podle původu dělíme jména do dvou velkých skupin – jména slovanského původu a jména neslovanského původu.

2.2.1 Slovanský původ jmen

Jsou to především jména pocházející hlavně z období slovanského dávnověku, jež se užívají v naší zemi. Tehdy převládla tzv. jednojmennost.

Slovanská jména byla zpravidla vytvořena spojením dvou významových základů. Tímto způsobem jsou tvořena i jména Řeků, Germánů a příslušníků jiných etnických skupin ze společného praindoevropského základu. Jde tedy o starobylou tradici indoevropské kultury.

Složená slovanská jména, která jsou doložená i v ruštině, polštině, srbochorvatštině a v dalších slovanských jazycích, vyjadřují především vznešené představy, přání, výzvy, osudové věštby, touhu po kladných vlastnostech (např. jméno *Vojtěch* znamená těšitel voje, voják, *Vladimír* – ať vládne mír, mírumilovný vládce, *Václav* – více slavný, *Ludmila* – milá lidu, *Stanislav* – staniž se slavným apod.).

Jak uvádí M. Knappová v knize *Rodné jméno v jazyce a společnosti*⁵, jsou nejvíce ze slovanských jmen v češtině zastoupena ta jména, která mají:

- **Substantivní základy označující převážně abstraktní pojmy:**

- *kladné jevy, vlastnost:*

- *čest* – Ctibor, Ctislav(a), Čestmír;
- *blah, blaž, blaho* – Blahomil(a), Blahoslav(a), Blažej, Blažena;
- *věr, víra* – Věroslava, Věra;
- *mir, měř, sláva, svět* – Miroslav(a), Jaromír(a), Mirek;
- *slav, sláva* – Stanislav(a), Slavomír(a);
- *pravda, právo* (z obrození) – Pravoslav(a), Pravomil(a);
- *krása* (z obrození) – Krasomil(a), Krasoslav(a);

- *majetek:*

- *vlasti, vlastnictví, majetek, panování* – Vlastimil(a), Vlastislav(a);
- *zlato* – Zlatomír(a), Zlata, Zlatuše;
- *boh, bož* (původně šťastný úděl, bohatství, majetek, bůh – dárce blahobytu) Bohumil(a), Bohuslav(a), Božidar(a), Bohdan(a);

⁵ KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti* 1.vyd. Praha : Academia, 1989.

- *boj, válku:*
 - *boj* – Bohuslav, Záboj;
 - *pluk* – Svatopluk;
 - *rat, boj* – Ratiboř, Ratmír;
 - *voj, vojsko, bojovník* – Vojtěch, Slavoj, Bořivoj, Vladivoj;

- *přírodní jevy:*
 - *hvězda* – Hvězdoslav;
 - *květ* – Květoslav(a), Květa, Květuše;
 - *ticho* – Tichomil(a), Tichomír(a);
 - *zora* – Zoroslav(a), Zoran, Zora;

- *osoby:*
 - *host* (původně cizinec) – Hostislav(a), Hostimil(a), Hostivít;
 - *lud, lidé* – Ludmila, Ludomír(a), Ludoslav;

- *pojmy týkající se duševního života a lidské existence:*
 - *duch, duš, duše* (ze 17. stol.) – Duchoslav(a), Dušan(a);
 - *mysl* – Křesomysl, Přemysl;
 - *žit, život* – Žitoslav(a), Žitomír(a).

- **Slovesné základy, dějové, označující činnost související:**
 - *s bojem, vítězstvím, uchopením moci:*
 - *bron(i), bránit* – Branislav(a), Bronislav(a), Branimír;
 - *kazi, ničit, kazit* – Kazimír(a);
 - *odol, odolat, zvítězit* – Odolen;
 - *vad, obviňovat, vadit* – Vadim;
 - *vlad, ovládat, vládnout* – Vladimír(a), Vladislav(a), Vladan;
 - *vрати, vyvracet, zahánět* – Vratislav(a);

 - *s duševním stavem, činností:*
 - *žel(i), toužit* – Želmír(a), Želimír(a), Želislav(a);

- *s působením, činností zaměřenou na další osobu:*
 - *bud, budit, povzbuzovat* – Budislav(a), Budivoj;
 - *křes(i), budit, křísit* – Křesomysl;
 - *těch, těšit* – Božetěch, Vojtěch;

- *s existencí, růstem:*
 - *by, přibývat, množit se* – Přibyslav(a);
 - *rost, růst* – Rastislav(a), Rostislav(a);
 - *zbýti, pozbýti* – Zbyhněv, Zbyněk, Zbyšek;
 - *stoj, stát, pevně držet* – Stojan, Stojmír;
 - *vit, bydlet, sídlit nebo mocný* – Vitoslav, z něho Vítězslav(a).

- **Adjektivní základy označující převážně kladné, kvalitativní vlastnosti:**
 - *duševní, charakterové:*
 - *dobr* – Dobromil(a), Dobroslav(a);
 - *draho* – Drahomír(a), Drahoslav(a), Drahuše;
 - *jar, bujný, pevný, silný* – Jaroslav(a), Jaromír(a), Jarmil(a);
 - *lib, milý, drahý* – Miloslav(a), Milan(a), Milena, Milada, Miloš;
 - *rad, rád* – Radoslav(a), Radomír(a), Radovan(a), Radko, Radka;
 - *svat, silný, mocný, svatý* – Svatoslav(a), Svatopluk, Svatava;

 - *tělesné, vzhledové:*
 - *bil, běl, světlý, bílý* – Běla;
 - *čist* – Čistoslava;
 - *mlad* – Mladen, Milada;
 - *živ* – Živa, Živan.

- **Príslovecné základy označují:**
 - *kvantitativní údaje:*
 - *vele, velmi* – Veleslav(a), Velimír(a);
 - *bole, více* – Boleslav(a);
 - *více* – Václav(a), Věnceslav(a), Věnek;

- *místo:*
 - *dále* – Dalimil, Dalibor;
 - *zde, tady* – Zdeslav(a), Zdislav(a);
 - *způsob:*
 - *spyti, marně, nadarmo* – Spytihněv.
- **Zájmenné základy:**
 - *můj* – Mojmír;
 - *mni, mně* – Mnislav;
 - *sobě, se, sobě* – Soběslav(a);
 - *vše, všechno* – Všeslav, Všebor.

„Jednotlivé sémantické okruhy svědčí o rozvinutém myšlenkovém životě Slovanů v době vzniku jmen, o jejich bohaté duševní činnosti, o existujícím hodnotovém systému, o rozmanitosti abstraktních pojmů ve sféře charakterových, duševních i tělesných vlastností, o sepětí s přírodou.“⁶

Slovanská jména byla pro denní styk příliš dlouhá, zkracovala se proto často na domácí podoby, které se v mnoha případech osamostatnily, např. z *Radimíra* vznikl *Radim*, ze *Sdeslava Sdeněk* (dnes psaný jako *Zdeněk*), později z *Radoslava Radek*, z *Lubomíra Lubor*, z *Miloslava Miloš*.

K oživení a zčásti i doplnění zásoby složených jmen došlo v období národního obrození. Tehdy byla podle starých jmen nově vytvořena např. jména *Krasoslav*, *Sudimír*, *Mírumil* aj.

U každé generace lidí se liší obliba jmen. Dříve u nás byla jména slovanského původu zastoupena ve velkém množství, zatímco v dnešní době ustupují do pozadí a nahrazují je jména cizí. O tom se přesvědčíme v následující kapitole.

⁶ KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti* 1.vyd. Praha : Academia, 1989.

2.2.2 Jména neslovanského původu

Jména neslovanského původu tvoří asi 65–70 % repertoáru užívaných jmen. Tato jména k nám začala pronikat s rozvojem mezinárodních vztahů našich předků s cizinou, především s příchodem křesťanství, dále v důsledku válek, obchodních styků, mocenské politiky a v neposlední řadě prostřednictvím cizích kulturních vlivů.

Cizí jména staří Čechové velmi brzy přizpůsobili hláskově i tvarově češtině, krátili je a obměňovali stejně jako domácí, a proto cizí původní podoba je často zastřena (např. *Jiří* pochází z řeckého *Georgios*). V současné době se u nás užívají cizí jména původu **hebrejského** (biblická), **řeckého**, **latinského** a **německého**, v menší míře jména **germánská**, **románská**, **keltská**, **orientální** aj. Vznikala podobně jako jména slovanská ze jmen obecných a vyjadřovala rovněž různé tělesné nebo duševní vlastnosti, původ a postavení.

Často byla motivována i náboženskými a přírodními představami, poměrem k majetku, k boji apod.

2.2.2.1 Hebrejská jména

U nás jsou užívána nejen náboženská jména, známá z bible, ale i jména světská. Jsou to jména jednoduchá, složená i větná, u kterých se objevují jak náboženské významy, tak i motivy přírodní a motivy označující lidské vlastnosti.

Mezi hebrejská jména řadíme např. *Jakub* (druhorozený), *Matouš*, *Matěj* (boží dar), *Adam* (pozemšťan), *Jan* (bůh je milostiv), *Josef* (on – bůh přidá, rozhojní; přidávající), *Michal* (kdo je jako bůh), *Daniel* (bůh je můj soudce), *Marta* (paní), *Anna* (milostná, líbezná), *Eva* (živá, životodárná), *Zuzana* (lilie), *Tamara* (datlová palma), *Judita*, *Jitka* (židovka), *Alžběta* (bůh je má přísaha).

Některá hebrejská jména se k nám dostala i prostřednictvím jiných jazyků, např. *Ivan* je ruská podoba jména *Jan*.

2.2.2.2 Řecká jména

Doložená jména jsou převážně složená (byla užívána hlavně svobodnými Řeky), běžná jsou i jména jednoduchá (patřila převážně otrokům) označující zaměstnání či postavení lidí a jejich vlastnosti, např. *Alexandr* (obránce mužů), *Filip* (milovník koní), *Jiří* (rolník), *Štěpán* (ověnčený, vítěz), *Irena* (mírumilovná), *Barbora* (barbarka), *Kateřina* (čistá, cudná). Jméno *Tomáš* (dvojče), původem z hebrejštiny, se k nám dostalo prostřednictvím řečtiny. Naopak některá řecká jména se u nás uchytila prostřednictvím jiných jazyků, např. přes ruštinu (*Žofie* – *Sophia*, moudrá) a (*Vasil* – *Basileus*, královský).

2.2.2.3 Románské jazyky

Latinská jména, která užíváme, k nám pronikala spolu s křesťanstvím. Označovala nejčastěji původ a různé duševní i tělesné vlastnosti. Řadíme k nim jména *Marek* (bojovník; bojovný), *Lukáš* (z Lukánie), *Klement* (vládný, milostivý), *Pavel* (malý, skromný), *Felix* (šťastný), *Magdaléna* (z Magdaly), *Beatrice* (přinášející štěstí), *Klára* (jasná, slavná) atd. Ženská jména vznikala často přechýlením z jmen mužských (*Julie* z *Julius*, *Livie* z *Livius*). Prostřednictvím latiny se k nám dostala také jména pocházející z jiných jazyků, např. původu orientálního je *Kamil* (obětní chrámový služebník).

V Římě se z původní jednojmennosti (*Romulus*) přes dvoujmennost (*Tarquinius Superbus*) vyvinula u vyšších vrstev mnohojmennost (*Marcus Tullius Cicero*). K nám však z latiny pronikala jako církevní jen jednotlivá jména.

V daleko menší míře než z latiny byla jména přejímána z ostatních románských jazyků:

* ze španělštiny jsou u nás známá jména jako *Elvíra, Manuel(a), Ramon(a), Karmen, Alma, Izabela, Rozita*;

* z italštiny *Alois(ie), František, Bianka, Sandra, Rita, Gina, Rozálie, Neda*;

* z francouzštiny *René, Iveta, Ivona, Nikol(a), Andrea, Denis(a), Simon(a)*.

Jde tedy především o jména ženská, přejatá v době nedávné.

2.2.2.4 Germánská jména

Germánská jména jsou jména převážně německá označující vládu, sílu, bohatství, boj apod. Pronikala k nám již od nejstarších dob a přinášely je k nám německé manželky Přemyslovců, němečtí mniši, později rytíři a kolonisté. Jsou to nejen jména světců, ale i světská, složená a obdobná složeným jménům slovanským. Mezi nejstarší germánská jména patří *Jindřich* (pán domu, otčiny), *Oldřich* (vládce dědičným statkem), *Bedřich* (mírumilovný vladař). Z pozdějšího období např. *Konrád* (smělý rádce), *Vilém* (ochranou je má vůle), *Karel* (svobodný muž, chlap), *Otakar* (střežící majetek), *Richard* (mocný, silný vládce), *Adolf* (ušlechtilý vlk), *Robert* (slávou ozářený), *Ludvík* (slavný bojovník), *Rudolf* (slavný vlk), *Albert* (vznešený, nádherný, urozený, skvělící se přednostmi), *Norbert* (slavný Seveřan), *Hubert* (duchaplný, jasného ducha), *Otmar* (majetkem slavný), *Arnold* (orlí vládce, silný jako orel), *Ervín* (přítel cti, přítel vojska), *Zikmund* (vítězná ochrana, ochránce vítězství), *Hedvika* (vítězící v boji), *Amálie* (pracovitá), *Hilda* (bojovnice), *Matylda* (silná v boji, mocná bojovnice).

2.2.2.5 Ostatní jazyky

Vliv ostatních jazyků se v repertoáru jmen u nás užívaných uplatňuje v menší míře.

Keltského původu jsou např. jména *Alan, Artur, Brigita, Dag, Donald*.

Z maďarštiny se k nám v nedávné době dostalo několik jmen, převážně prostřednictvím slovenštiny, jsou to např. jména *Aranka, Ilona, Marika, Tibor, Zoltán, Atila*.

Došlo také k pronikání jmen orientálních, především vlivem rozšiřování mezinárodních vztahů, a to i s rozvojovými zeměmi, např. *Mohamed, Omar, Aram, Alina, Zeva, Fatima, Lejla*.

Jména *Alfréd, Eduard, Edvín, Osvald, Evelýna* k nám byla přejata z angličtiny.

Ze severských jazyků se u nás objevují jména *Ivar, Olaf, Ralf, Sven, Dagmar, Gréta, Gerda, Ingrid, Helga, Nora* aj.

Ačkoli tato jména nepatří u nás mezi nejoblíbenější a moc se nevyskytují, obohacují soubor našich slovanských jmen.

3 HISTORICKÝ PŘEHLED VÝVOJE JMEN

V této části diplomové práce se budeme věnovat vývoji jmen. Jako všechny skutečnosti, mají i jména svou historii a procházely různými změnami i obdobími, kdy se měnila jejich oblíbenost. Pro práci jsme využili dělení vývoje našich jmen podle knihy *Přehled historických jmen* od Františka Kopečného.

Ve vývoji jmen lze rozlišit pět období:

- do 1300 - charakterizované jednojmenností
- 1300 - 1750 - charakterizované církevními jmény
- 1750 - 1860 - charakterizované pronikáním barokních jmen
- 1860 - 1945 - charakterizované pronikáním národních jmen
- od 1945 - charakterizované jmény módními.

Přechody mezi jednotlivými obdobími jsou velmi pozvolné.

3.1 Období do r. 1300

Toto období je charakterizované jednojmenností a jmény slovanskými, důkladně je zpracoval J. Svoboda v knize *Staročeská osobní jména a naše příjmení*.⁷

Volbu jména ovlivňovala víra v jeho význam. Jméno se počítávalo jako důležitá součást osobnosti, ztělesňující vlastnosti svého nositele.

Dostal-li vnuk jméno po dědovi, měly v něm ožít jeho vlastnosti. Jména měla ochránit před nepřízní osudu, před smrtí. Byla rozdělena stavovsky.

⁷ SVOBODA, J. *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

3.1.1 Složená jména

Jedná se o jména vytvořená spojením dvou významových základů.

Složená jména příslušela knížecí rodině (*Boleslav, Václav, Ludmila, Drahomíra*) a šlechtě (*Budivoj*), jednoduchá jména užíval především poddaný lid (*Dobroš, Odolen*).

Základů je v češtině asi 135. Podle J. Svobody jsou nejčastější jména končící se na:

- *slav (-slava)*: 100 jmen mužských (*Jaroslav*) a 8 ženských (*Jaroslava*);
- *mír*: 77 mužských (*Jaromír*);
- *bor (-bora)*: 51 mužských (*Dalibor*), 1 ženské (*Barbora*);
- *mysl*: 35 mužských (*Přemysl*);
- *mil (-mila)*: 27 mužských (*Bohumil*), 6 ženských (*Bohumila*);
- *rad*: 30 mužských (*Ctirad*);
- *voj*: 26 mužských (*Bořivoj*).

3.1.2 Krácená jména složená

Jelikož byla složená jména pro denní použití příliš dlouhá, začala se krátit a ke zkráceným podobám přistupovaly různé přípony. Hlavní typy jsou:

Rostislav – Rost; *Svatopluk* – Pluk; *Radomír* – Radim; *Sbyslav* – Sbych; *Sdeslav* – Sdeš, Sdeněk (Zdeněk); *Dobromil* – Došek; *Přemysl* – Přek; *Budihost* – Buň.

3.1.3 Jednočlenná jména

Vznikla z apelativ⁸ a jejich odvozenin. Tato jednoduchá jména užíval především poddaný lid: *Baba, Bobr, Rak, Hlava, Strěla, Dědoš, Hádek, Nosek, Stromata, Dobr, Chor, Bělec, Črnek, Hlúpata, Mladoň* aj.

⁸ Podstatné jméno obecné.

3.1.4 Německá jména

V období do 13. století se objevují i jména cizí, především německá, v důsledku počínajících mezinárodních styků upevňovaných sňatky Přemyslovců s cizími ženami.

Německá jména dostávali také čeští kněží při vysvěcení: *sv. Vojtěch* přejal jméno svého učitele *Adalberta, Jaromír a Zdik* nesli jako biskupové jména *Gebhart* a *Jindřich*.

Německá jména se dávala při biřmování (*Přemysl* dostal jméno *Otakar*).

Nejoblíbenější byla ve staré době jména *Konrád, Bedřich, Dětrich, Jindřich, Oldřich*.

3.2 Období od 1300 – 1750

Toto období přineslo první vlnu jmen křesťanských (*Bohuslav, Křišťan, Křižan*), vedle nichž u nás zdomácněla i křesťanská jména cizího původu, a to hebrejská (*Daniel, Jan, Jakub*), řecká (*Ondřej, Mikuláš, Jiří, Petr, Řehoř*) i latinská (*Pavel, Silvestr, Florián*).

Křesťanská jména se zpočátku vyskytovala jen v kláštrech (*Radla* se jako břevnovský opat jmenoval *Anastazius, Mlada* jako abatyše *Marie*), mezi duchovenstvem (biskup *Daniel*, původně *Milík*; biskup *Tobiáš, Jan*) a některými šlechtici (*Beneš, Bartoloměj*). Ale už r. 1057 nese jméno *Damián* obyčejný kuchař.

Jména se rozlišovala na **starozákonní** (*Daniel, Tobiáš*), **apoštolská** (*Jan, Ondřej*), **řecká** (*Mikuláš, Řehoř*) a **latinská** (*Silvestr, Florián*).

S německou kolonizací, zvláště městskou, k nám zasáhl evropský proud kultu svatých. Vycházel z Itálie a Francie, byl nesen zvláště řádem františkánským a dominikánským a snažil se o zvýšení zbožnosti tím, že mezi Boha s anděly a věřící vkládal vrstvu konkrétních světců (s tím souviselo uctívání jejich ostatků v chrámech). Tito světci se stávali ochránci národů (patronem českého národa je *sv. Václav*, patronem národa německého archanděl *Michael*), patrony krajín (Klatovsko bylo pod ochranou

sv. *Wolfganga*), patrony jednotlivých stavů, povolání a skupin (*Mikuláš* – kupců, *Barbora* – horníků, *Jiří* – rytířů, *Hubert* – lovců, *Anna* – matek apod.).

Pro 14. století, dobu gotickou, je typická druhá vlna křesťanských jmen. Jména slovanská ustupují do pozadí, rozšiřuje se kult svatých, výrazně upevňovaný katolickou církví.

Člověk si zajišťoval ochranu konkrétního světce tím, že přijal jeho jméno. Proto se během 14. století stalo užívání světeckých jmen samozřejmostí, ačkoli slovanská přímo zakazována nebyla. Od 14. století jsou v naší vlasti nejvíce rozšířena jména *Jan*, *Mikuláš* a *Petr*.

Ke jménům Jan a Petr postupně přibývají další apoštolská jména (*Ondřej*, *Bartoloměj*, *Tomáš*, *Jakub*, *Matěj*, později i *Pavel*). Tato jména u nás převládají v podstatě až do 18. století, s různým kolísáním dobovým i místním. Nejdůležitějším jménem se od 15. století stává jméno *Jiří* (vlivem oblíbeného Jiřího z Poděbrad), od 16. století *Adam*, a proto ustupují z předních míst jména *Mikuláš* a *Petr*. Podobně je tomu u jmen ženských. Vedle sv. *Anny* se nacházejí v popředí jména světic sv. *Kateřiny* a *Doroty*, propagovaných Karlem IV.

V této době též vznikají kalendáře a začíná se datovat podle svátků, např. na sv. *Václava* (28. září).

V období humanismu a renesance (16. stol.) se stávají znovu oblíbenými stará jména jako *Vojtěch*, *Jiří*. Pod vlivem reformace se k nám dostávají nově i jména starozákonní (*Amos* aj.).

Od 16. stol. se ve větší míře uplatňuje užívání více křestních jmen, např. Jan Václav (z Lobkovic), Jan Jetřich (ze Žerotína). Zpočátku byla dvě křestní jména častá jen u šlechty, později se rozšířila k měšťanům a k úřednictvu, odtud i mezi prostý lid.

Na venkově měli lidé nejvýše čtyři jména, zatímco u šlechty jich bývalo mnohem více

(r. 1743 dostal novorozený hrabě Schaffgotsch patnáct jmen, rakouská arcivévodkyně dostala r. 1891 dvacet jmen, kníže Lichtenštejnska Franz Joseph II. měl třináct jmen, anglický král Eduard VIII. sedm jmen, tři podle předků, čtyři od patronů jednotlivých zemí Velké Británie: *George* – Anglie, *Andrew* – Skotsko, *Patrick* – Irsko, *David* – Wales).

Více jmény bylo možno získat i více patronů – ochránců a uctít více příbuzných a kmotrů.

Z historického pozorování můžeme vyvodit, že se v naší vlasti již více než 600 let užívají se stejnou oblibou některá ženská jména (např. *Kateřina*, *Alžběta* a nyní znovu populární *Anna*).

Opět se potvrzuje pravidlo, že tzv. „módní výstřelky“ ve volbě jmen (s nimiž se setkáváme i dnes) a které se snažili propagovat humanisté, nemají dlouhého trvání, neboť obliby u obyvatelstva nedosáhnou.

3.2.1 Hypokoristika, příjmy a příjmení

Vzhledem k malému množství církevních jmen a růstu počtu obyvatel vznikla potřeba lidi téhož jména rozlišovat. Vytvářením domáckých podob, jednak připojováním různých označení podle místa původu, podle jména otcova nebo matčina, podle zaměstnání, podle různých znaků vznikala tzv. příjmy.

Tvoření domáckých podob bylo velmi bohaté (*Vašíček*, *Honzík*, *Jeník*, *Pavelka*, *Beneš*, *Martínek*).

Rozmanitá příjmy, nezávazná a nestálá, se postupem doby proměňovala ve stálá a dědičná, závazná a neměnná příjmení: *Palacký* (z Palačova), *Martinů*, *Mařák* (syn Mářin), *Švec*, *Hlava*, *Suchý*, *Sýkora*.

Od 13. stol. se objevují další označení osob podle:

- původu (*Skalský, Horský, Zlesák*)
- zaměstnání (*Sedlák, Mlynář, Kovář*)
- jména otcova (*Jančák, Jiroušek, Davídek*)
- jména matčina (*Mařák*)
- vlastností tělesných (*Hlava, Kolenatý, Malý*)
- vlastností duševních (*Mudra, Zkoumal*)
- přírody (*Sýkora, Jedlička*).

Tvoření příjmení byl dlouhodobý proces, který probíhal od 13. století, postupoval od šlechty do měst a na venkov. Teprve v 18. století za vlády Josefa II. se stává příjmení hlavní složkou jména. Dělíme je podle původu, různých podob, výskytu v různých oblastech apod. Průběhem času se příjmení měnila a přibývala nová s příchodem cizího obyvatelstva.

Dnes je příjmení samozřejmou součástí našeho jména.

3.3 Období 1750 – 1860

Velké změny přináší v 18. stol. doba barokní, která přináší třetí vlnu křesťanských jmen. Podle kultu Panny Marie a sv. Josefa, matky a pěstouna Ježíšova, se rozšířila jména *Marie* a *Josef*.

Mariánský kult byl od rytířských dob velmi silný. Ale jméno Panny Marie se dlouho nestávalo běžným jménem křesťanským (středověké *Mařky, Manky, Machny* byly spíše pojmenovány podle Máří Magdalény). Ostych nedovoloval také přijímat jméno Ježíšovo.

Teprve doba barokní učinila jméno *Marie* tak obecné, že se přistoupilo k rozlišování různými přívlasky: *Karmel* – Panna Maria karmelská, *Dolores* – Panna Maria bolestná,

Mercedes – Panna Maria chránící vykupování otroků atd. Také každá řádová sestra má první řeholní jméno *Marie*, teprve druhé jméno se rozlišuje.

Jménu *Marie* patří v našem kalendáři čtyři dny. Církevně to jsou *Zvěstování Panny Marie* (25. březen), *Navštívení Panny Marie* (2. červenec), *Narození Panny Marie* (8. září), *Jména Panny Marie* (12. září).

Jméno *Josef*, pokládané však spíše za židovské, se u nás objevuje ojedinele od 15. století. Jeho rozšíření není závislé jen na vděčnosti k císaři Josefu II., je už starší. Kult sv. Josefa zavedla ve Španělsku sv. Terezie, odtud se rozšířilo po celé Evropě. U nás se jeho jméno uplatnilo výrazně do druhé poloviny 18. století. Přední místo si jméno Josef udržovalo do nejnovější doby, i když v míře stále menší.

Důsledkem kanonizace nových barokních světců se u nás také objevují jména *Terezie*, *Karel*, *František*, *Antonín*. Habsburský rod se stává vzorem těchto jmen. Rozmach můžeme pozorovat také na jménech našich buditelů – Josef Dobrovský, Josef Jungmann, František Martin Pelcl, Karel Ignác Thám, Antonín Jaroslav Puchmajer.

Starší jména (s výjimkou *Václav* a *Jan*) Habsburkové potlačují. Neuplatnila se jména jezuitská, *Ignác*, *Xaver* a ani jména reprezentovaná neoblíbenými císaři, *Ferdinand* a *Leopold*.

Módními jmény se stávají i ženská jména – *Karolína*, *Viktorie*, *Eleonora*, *Barbora* a přechýlená jména barokních světců – *Josefa* (*Josefína*), *Františka*, *Karla*, *Karolína*, *Antonie*. Přední místa však zaujímají do roku 1790 *Anna* a *Kateřina*, roku 1815 mezi ně vstupuje *Mariana*, i když obliba tohoto jména rychle klesá.

3.3.1 Vlastenecká jména

Na módu vícejmennosti navazuje zvyk projevit své vlastenectví připojením národního jména k prvnímu jménu církevnímu. Tato vlastenecká jména propagoval zvláště děkan

Josef Liboslav Ziegler (1782–1846). Byla to téměř vždy jména složená, zčásti přejatá ze staré doby, zčásti nově vytvořená. Nejčastěji končí na:

- *slav*: Bohuslav, Boleslav, Branislav, Břetislav, Jaroslav, Krasoslav, Ladislav, Mnohoslav, Pravoslav, Přibyslav, Stanislav, Veleslav, Vlastislav, Vratislav;
- *mír*: Bohumír, Jaromír, Slavomír, Sudimír, Vladimír;
- *mil*: Čechomil, Mírumil, Rodomil, Vlastimil.

V další generaci se národní jména objevují již jako jména první (*Božena Šafaříková, Bohuslav Pichl*). Díky rukopisům zesílila obliba jména *Jaroslav* (dědičného v rodě Šternberků).

3.3.2 Církevní postoj k národním jménům

S těmito novými jmény se museli vyrovnat kněží, kteří udělovali svátost křtu, protože se podle usnesení tridentského koncilu (1545 – 1563) měla udělovat jen jména z římského martyrologia⁹. Tomuto úskalí se bylo možno vyhnout tak, že se národní jméno pokládalo za počestění některého jména světeckého. Někde se použilo staré dvojice (*Jaromír – Gebhart*), většinou jde o překlady. Tyto překlady byly někdy správné např.

Bohumil – Theofil, Bohumír – Godefridus, Bohdanka – Dorothea, Květoslava – Florentin, Růžena – Rozálie, Věra – Fides; někdy jen přibližné nebo i mylné: *Čestmír – Eduard, Miroslav – Alfréd, Vladimír – Basilius, Jaroslav – Verianus, Jarmila – Veronika, Libuše – Amálie, Vlasta – Patricia, Zora – Apolena* aj.

Někdy stačí jen zvuková blízkost např. *Zdeněk – Sidonius*, jindy se církev spokojovala s tím, že se k prvnímu necírkevnímu jménu připojovalo druhé jméno světecké.

⁹ Liturgický seznam svátků, pův. seznam křesťanských mučedníků s vylíčením jejich života.

3.4 Období 1860 – 1945

V tomto období stále převažují barokní jména nad národními. Ta byla značně rozptýlena a dostávala se na přední místa zřídka. Nejčastějšími národními jmény u žen byla *Božena, Růžena, Zdeňka, Vlasta, Jarmila, Milena*.

Z mužských jmen se uplatnili např. *Václav, Jaroslav, Ladislav, Miroslav, Vladimír, Zdeněk*.

Užívaná národní jména jsou zakončená nejčastěji na:

- *slav*: Miroslav, Ladislav, Stanislav aj.
- *mír*: Vladimír, Jaromír, Slavomír aj.
- *mil*: Bohumil, Vlastimil, Čechomil aj.

Připojením národního jména za první jméno církevní dávali lidé najevo své vlastenectví, popř. politické cítění (např. *František Ladislav Čelakovský, Josef Krasoslav Chmelenský* aj.).

Národní jméno se pokládalo za zčeštění některého jména světeckého.

3.5 Období od r. 1945

Po r. 1945 dochází u nás ve vývoji jmen k závažným změnám. Ve výběru jmen se stírají rozdíly stavovské, sociální i místní (tj. mezi městem a venkovem), mizí vliv církve. Zachovávají se však rodinné tradice. Výběr jmen je usměrňován příslušnými matričními předpisy, významně se při něm uplatňuje dobová společenská obliba, vkus a móda.

Volbu jmen ovlivňují též veškeré domácí i zahraniční, společenské, politické, kulturní i sportovní dění.

Do obliby se dostávají jména jako *Martin, Jakub, Michal, Tomáš, Ondřej, Kateřina, Markéta, Barbora, Zuzana, Lucie*, která u nás byla oblíbena ve starších dobách a později potlačena jmény barokními.

Pronikají k nám i nová cizí jména a to jak z oblasti slovanské, např. *Igor, Galina, Soňa*, tak i západní např. *Monika, Renáta, Iveta, Ivona, Nikola, Andrea, Patrik, René* aj.

Proměnlivost výběru jmen byla značná, především u jmen dívčích. Rozšířením mezinárodních styků s rozvojovými zeměmi se u nás objevují jména orientální, např. *Aram, Faris, Lejla*.

Na základě výzkumu lze konstatovat, že vliv módy zasahuje spíše jména ženská než mužská.

V dnešní době považují někteří rodiče jména dávána běžně (*Jiří, Marie...*) za nudná. Nevezmou v úvahu česká jména a předhání se, aby jejich potomek měl co nejoriginálnější jméno, např. *Narcis, Mercedes, Wednesday* aj.

O motivaci a rozhodujících vlivech při volbě jmen pojednáme v další kapitole.

3.6 Volba jmen

Zvyk pojmenovávat děti po rodičích, prarodičích, někdy i kmotrech a kmotrách není v dnešní době již rozhodující. Mnohdy je tomu spíše naopak, dbá se, aby mělo dítě jméno neopakující se v rodě. Podle matrikářů dnes není běžné, aby syn nosil jméno otce.

V některých rodinách se také upřednostňují jména určitého typu. Jména sourozenců začínají stejným písmenem, jméno prvního sourozence začíná na A, jméno druhého sourozence na B; nebo rodiče zvolí jména pouze určitého původu, např. slovanského.

Rozhodující při volbě jména mohou být také individuální a citové podněty, např. dítě dostane jméno, které je v kalendáři v den, kdy rodiče měli svatbu.

Jména se volí i po oblíbených přátelích, někdy berou rodiče v úvahu jejich přání nebo radu.

Náboženské vlivy nemají v dnešní době takový vliv na zvolení jména (jinak tomu ale bylo od 16. stol., kdy platil *Katechismus Romanus*, ve kterém se nařizovalo dávat dětem jména svatých).

V dnešní době se již chtějí rodiče při volbě jména odlišit, být originální a nezávislí na obecně rozšířené módě a konvencích.

Při výběru jména by se však měli rodiče zamyslet nad spojením a výslovností jména a příjmení jako celku. Spojení jména a příjmení by mělo být sourodé co do délky a významu obou jmen. Poukazuje se i na vhodnou aliteraci¹⁰ počátečních hlásek a zároveň na snadnou výslovnost (nevhodné je např. *Tomáš Máša*).

Dalším z faktorů vhodného výběru jména může být i jeho libozvučnost (v češtině je to jméno bez sykavek a obtížně vyslovitelných souhláskových skupin, např. jména *Lenka*, *Blanka*, *Milena* aj.).

„Při volbě jména spolupůsobí několik motivačních podnětů, daných jak životem soukromým, rodinným, tak i mnohostranným děním v naší i zahraniční společnosti. Zpravidla jsou jména vybrána na základě rozumových i citových podnětů a souvisí jak se vzděláním, tak i sociálním postavením, inteligencí, rodinnými poměry popř. i náboženským vyznáním rodičů.“¹¹

Podnětné pro volbu jmen bývají i významné události, postavení a politika jednotlivých států (z 2. světové války je v Čechách doloženo ignorování původem německých jmen a nápadná obliba symbolických jmen z české historie, např. *Libuše*, *Vlasta* a slovanská jména zakončená na *-mír* – *Vladimír* aj.).

K motivům při volbě jmen lze zařadit i dobovou společenskou oblibu. Rodiče chtějí, aby se dítě pyšnilo právě oblíbeným jménem. Zajímavý je i motiv volby jména podle

¹⁰ Opakování stejných hlásek na začátku slov jdoucích po sobě.

¹¹ KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. 1.vyd. Praha : Academia, 1989.

popularity určitých osobností. Mnohé děti dostávají jména podle oblíbených osobností ať už z oblasti sportovní, tak i kulturní.

Mnohdy inspirovaly rodiče televizní seriály a pro dnešní dobu typické telenovely. V Čechách se proto můžeme setkat s *Esmeraldou*, *Pamelou*, *Armandou* či *Brandonem*.

Vzorem pro volbu jména může být i filmová postava. V 90. letech 20. století zaznamenáváme nově výskyt jména *Kevin*, ovlivněný podle populárního herce Kevina Kostnera a filmů *Sám doma s malým hrdinou Kevinem*. Podle údajů MF DNES žije v České republice muž jménem *Winnetou Milenko* (Magazín DNES, 18.5.2006)

Film *Šifra mistra Leonarda* ovlivnil také výběr jména, jistá paní chtěla pojmenovat dceru *Mona -Lisa Leonarda*.

O dalších netypických jménech se zmíníme v následující kapitole.

3.7 Nezvyklá křestní jména

Řekni mi, jak se jmenuješ, a já ti řeknu, jaký jsi člověk. S trochou nadsázky by tohle přísloví snad mohlo platit před více než sedmi sty let. Dnes se volba jména řídí trochu jinými pravidly.

„Každý stát, přesněji řečeno každé území, si v návaznosti na domácí tradice v určitém časovém období vytváří vlastní módu a oblibu jmen, která je ovlivňována ovšem i módou zahraniční.“¹²

Pro dnešní moderní dobu je typická odlišnost, která se projevuje i ve volbě jmen.

Uplatňují se ale také jména klasická. Když se rodiče nechtějí ve výběru jména příliš diferencovat, dají dítěti jméno *Marie* nebo *Jiří*. Těch je v Česku nejvíc, každého přes tři sta tisíc (Magazín DNES, 18.5.2006).

¹² KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude jmenovat?* 2.vyd. Praha : Academia, 1985.

Některým rodičům se zdají běžná jména nudná, a proto zvolí pro svého potomka jméno neobvyklé, které se nenachází v českém kalendáři, např. *Narcis*, *Mercedes*, *Pětiletka*, *Broskev*, *Půlnoční bouře*, *Winnetou*, *Wednesday* aj.

Na rozdíl od zahraničí u nás existují pravidla, která omezují výběr jmen (jména jako *Koláček* nebo *Broskev* matrikáři nedovolí). Volba jména je regulována zákonnými předpisy a fantazie rodičů v České republice je tedy redukována.

M. Knappová uvádí: „Do rodného listu lze u nás zapsat jakékoliv jméno, ale musí být doložené, že už existuje. Musí být spisovné, nezkomolené, nezdobné.“¹³

Podle M. Knappové je volba jména důležitá: „Jméno dítěte je zásadní. Dobře si ho rozmyslete a nestřílejte od boku.“¹⁴

V padesátých letech dorazila ze Sovětského svazu revolučně-budovatelská móda, která ovlivnila některé lidi natolik, že se narodil *Lenin Syrovátka*, *Revoluce Vítězná* a *Pětiletka Koniprdová*.

Magazín DNES (18.5.2006) uvádí další nezvyklá česká jména: *Vinetue Chlupatý*, *Půlnoční bouře*, *Narcis Samec*, *Filomena Borecká*, *Kiki Cihlářová*, *Malvína Krepsová*, *Biserka Vondrušková*, *Kevin Ledvina*, *Rahula Janiš*, *Amadea a Salvátor Makariusovi*, *Naděje Anna Halámková*, *Wednesday Mašková*, *Mercedes Estrada*, *Raik Bilka*, *Vsevolod Kozel*.

Zvolení některých jmen je opravdu nevhodné, proto psychologové upozorňují na to, že jméno nebudou nosit rodiče, ale jejich dítě.

Podle psychiatra Jiřího Šimka může mít špatně zvolené jméno stejné účinky jako nějaký vrozený defekt (křivý nos, křivé nohy). Křestní jméno lze však za příslušný poplatek změnit.

¹³ MORAVEC, M.- VERECKÝ, L. *Na koho to jméno padne*. Magazín DNES, květen 2006, č.20, s. 21.

¹⁴ Tamtéž, s. 21.

4 TRADICE

V této části diplomové práce se budeme zabývat českými tradicemi, které souvisí se jmény a zachovaly se dodnes. Objasníme i ty tradice, které byly udržovány v dřívějších dobách. Uvedeme rovněž některé zvyklosti, jež jsou typické pro německy mluvící země. Součástí kapitoly jsou i některé pranostiky týkající se tradic.

4.1 Dělení roku

Lidové rozdělení roku vycházelo ze střídání tepla a chladu.

V českých zemích bývalo zvykem klást začátek zimního ochlazení ke dni sv. Václava (28. září) nebo sv. Michala (29. září). Pranostika na sv. Václava říká: *Jaké mrazy před sv. Václavem, takové před svatodušními svátky*. Ke dni sv. Michala se váže tato pranostika: *Jestli noc před Michalem jasná jest, tedy má veliká zima následovat*. Někdy je uváděn svátek sv. Havla (16. říjen) jako začátek zimního období: *Svatý Havel stojí za to, jaké bude příští léto*, nebo až sv. Martin (11. listopad): *Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelici se honí*. Teplejší pololetí se očekávalo po sv. Matěji (24. únor). Pranostika na tento den zní: *Na svatého Matěje pije skřivan z koleje*, nebo po sv. Řehoři (12. březen): *Na svatého Řehoře šelma sedlák, který neoře*. Teplejší počasí se také předpokládalo na sv. Jiří (24. duben): *Na svatého Jiří vylézají hadi a štíři*.

Další pranostiky uvedeme v Příloze č. 11.

4.2 Advent

„Toto označení pochází z latinského slova *adventus*, což znamená příchod (tj. příchod Ježíše Krista). Nazývá se tak přípravný čas, probíhající čtyři neděle před vánočním Božím hodem, slaveným 25. prosince.“¹⁵

Jeho délka se však postupem doby měnila. V prvních zmínkách se hovoří o osmidenní zvláštní předvánoční přípravě. To se později jevilo počtem dní jako nedostačující a tak již ve 4. století byla v Galii a ve Španělsku požadována příprava třítýdenní. V následujících dvou stoletích byla tato etapa prodloužena na 40 dnů, připomínajících čtyřicetidenní půst Ježíšův. Tato délka však také nebyla zachována a kolem r. 600 se v Římě ustálil advent čtyřnedělní, který se stal tradicí a jež si křesťané každoročně připomínají.

Adventní období vyjadřuje kající tón i radostné očekávání budoucího příchodu Krista. Je časem půstu, ve kterém by se lidé měli věnovat zbožnému rozjímání, namísto požívání nadměrného jídla a pití. Přestože byly dříve veškeré zábavy, tanec a zpěv zakázány, i tak se o adventu konaly některé lidové obřady.

Dnešní doba takové požadavky neklade. Mnoho lidí si plně neuvědomuje původní duchovní smysl adventní doby a upřednostňují shánění a hromadění hmotných statků k uspokojení nejen potřeb svých blízkých, ale často i vlastních.

4.2.1 Tradice a symboly adventu

Tradice sahají do roku 1850, kdy potomci moravských bratří v německém Herrnhutu začali zavěšovat svítící papírovou adventní hvězdu. Hvězda však byla zaměněna za věnec. Na začátku 20. století již zavěsili mladí lidé z evangelického hnutí adventní věnec z jedlových větví.

¹⁵ SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994.

Následně se stal věnec se čtyřmi svícemi typickou dekorací tohoto období a křesťané zapalují každou neděli adventního období jednu svíci.

„Věnec je symbolem vítězství a královské důstojnosti. Bible mluví o věnci jako o projevu úcty, radosti a vítězství. Adventní věnec je poctou tomu, kdo je očekáván, tedy Kristu.“¹⁶

Do této doby spadalo několik památek světců, k nimž se pojilo velké množství lidových zvyků a pověr. Tyto obyčeje vycházely z křesťanské víry a ne všechny se udržovaly na většině míst. Každý ze zvyků měl množství krajových variant a některé z nich se zachovaly dodnes. V následujících kapitolách některé z těchto zvyků objasníme.

4.2.2 Barbora – 4. prosinec

První ze světců v době adventní je v kalendáři sv. Barbora, slavená 4. prosince.

Jméno Barbora vzniklo z řeckého, později latinizovaného slova barbara (barbarka), jež označovalo ženu, která nebyla římskou občankou. O jméně Barbora jsme již pojednali na s. 9.

„Svatá Barbora byla mučednice z dob starověkého pronásledování křesťanů a stala se patronkou horníků, ale také dělostřelců, kovářů, tesařů, zedníků, pokrývačů a dalších profesí.“¹⁷

Na památku své světice zapalují horníci v dolech tradiční Barbořino světlo a věří, že je ochrání před neštěstím.

¹⁶ SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1.vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994.

¹⁷ BAUER, J. *Velká kniha o jménech*. 1.vyd. Praha : Regia, 2003.

4.2.3 Tradice na sv. Barboru

Večer před svátkem sv. Barbory chodívaly po vsi Barborky. Podle lidového vyprávění posílal Barborky na zem sv. Petr po zlatém provazu. Byly oděny bíle, přes obličej měly bílý závoj a na hlavě zelené věnečky. Bílá barva symbolizovala čistotu a nevinnost. Většinou se pohybovaly ve dvojicích či trojicích, z nichž jedna měla v ruce košík s jablky, ořechy a cukrovím, kterým obdarovávala hodné děti. V druhé ruce držela metlu, kterou použila na zlobivé děti. Svůj příchod ohlašovaly zvonkem nebo šleháním metlami na okno a recitováním těchto veršů:

*My tři Barborky jsme, // z daleké země jdeme // a dárky Vám neseme. // Neseme, neseme,
velice to krásné, // kdo se s námi modlit bude, tomu je dáme // a kdo nebude, tomu hodně
nalupáme.*

Na sv. Barboru se dodnes řezou třešňové větvičky, které se dávají do vázy, aby rozkvetly v domě na Štědrý den. Jejich rozkvetení věští štěstí a naději při hledání životního partnera. Tento zvyk je stále oblíben a nejen u nezadaných žen zdobí tyto kvetoucí větvičky vánočně prostřený stůl.

V německy mluvících zemích není pravděpodobně svátek sv. Barbory spojen s udržováním tradic.

4.2.4 Mikuláš – 6. prosinec

Dalším světcem je sv. Mikuláš, jehož svátek připadá na 6. prosince. Mikuláš je jméno odvozené od řeckého Nikolaos, což se vykládá jako „vítězný v lidu, či vítězství lidu.“

„Svatý Mikuláš je patron Ruska, Lotrinska, ministrantů, dětí, poutníků a cestujících, advokátů, soudců, notářů, obchodníků, lékárníků, hostinských, obchodníků s vínem, výrobců a obchodníků s parfémami, lodníků, rybářů, námořníků, mlynářů, pekařů,

obchodníků se zrním, řezníků, sládků, lihovarníků, sedláků, tkalců, obchodníků s krajkami a sukmem, kameníků, dělníků v kamenolomech, knihařů, knoflíkářů, hasičů, zajatců. Přimlouvá se též za šťastnou svatbu, proti nebezpečí vody a proti zlodějům.“¹⁸

Podle tradice je i v dnešní době Mikuláš považován za přítele dětí, přicházející v červeném biskupském plášti spolu s andělem a čertem, aby děti zpytoval a odměňoval.

Jak tento zvyk vznikl?

Z textů o svatém Mikuláši vyplývá, že byl velmi štědrý, zatímco jeho otec byl lakomý boháč. Mikuláš občas neváhal ukrást něco z otcova majetku a rozdat to chudým. Nepřál si, aby ti, které obdaroval, věděli, kdo je.

Mikulášův kult se šířil asi po dvě staletí po smrti uctívaného, přesáhl na celou řeckou církev, později se dostal do slovanských zemí. K největšímu Mikulášovu uctívání došlo od 8. století v Rusku, jehož je od té doby patronem. Jeho kult se šířil také v Evropě, od 10. století v Německu, Francii a Anglii.

4.2.5 Tradice na sv. Mikuláše v Čechách

Večerní pochůzka sv. Mikuláše, čerta a anděla je u nás všeobecně známa. Laskavé slovo Mikuláše i hrozivý pohled čerta patří dodnes k nejsilnějším dětským zážitkům. Podle staré lidové víry sestupuje každý rok 5. prosince navečer z nebe na zem, obchází lidské příbytky spolu s čertem a andělem a společně rozdělují sladkosti a ovoce hodným dětem. Uhlí a brambory dávají zlobivým dětem.

Tato tradice se však stala pro mnoho dětí nepříjemnou záležitostí, protože v nich může čertův vzhled a strašení zanechat traumatické zážitky.

¹⁸ BAUER, J. *Velká kniha o jménech*. 1. vyd. Praha : Regia, 2003.

V českých zemích nedoprovázel dříve Mikuláše čert, ale bytost, kterou předkové nazývali Krampus. Měl na sobě ovčí kožich, řetěz, obalen byl uschlou hrachovinou a vypadal hrozivě. V dnešní době je Krampus tradicí v Rakousku.

V našich zemích měly mikulášské radovánky masopustní ráz ještě v 18. století. V maškarních průvodech byli často až čtyři Mikulášové, které doprovázeli čerti, andělé a různé masky. Některé domácnosti tehdy navštěvovala *Mikuláška* (viz Příloha č. 12).

4.2.6 Tradice na sv. Mikuláše v německy mluvících zemích

Tradice kolem Mikulášovy osoby je i v těchto zemích velmi výrazná. V Německu navštěvuje v předvečer 6. prosince děti muž s bílým vousem, v doprovodu čeledína Ruprechta. Obdarovávají nebo kárají děti pro jejich zlovyky. Ráno o svém svátku rozdává Mikuláš dárky do předem připravených, krásně nablýskaných dětských bot. Když není s očištěním bot spokojen, nechá si dárky a do bot nasype uhlí, brambory nebo mrkev.

V jihoněmecké oblasti, hlavně v Bavorsku, symbolizuje Mikuláš pomocníka v nouzi, zatímco na východě je po P. Marii nejuctívanější světeckou postavou.

Mikulášovo uctívání se rozvinulo nejprve v 10. století v Německu v Porýní. Ve stejném století vznikl v Německu obyčej, který zůstal zachován dodnes. Zvyk, že Mikuláš navštěvuje děti a obdarovává je.

Legandy a pověsti o sv. Mikuláši jsou uvedeny v Příloze č. 12.

4.2.7 Lucie – 13. prosinec

Lucie je ženský protějšek ke jménům Lucius a Lucián, odvozené od slova „lux“, tedy „světlo“ a znamenající „světlá, zářivá.“ O tomto jméně jsme se již zmínili v období po r. 1945 (s. 27), kdy se znovu těšilo své oblibě.

Svatá Lucie je považována za mučednici a v kalendáři jí patří 13. prosinec. Toto datum připomíná blízkost slunovratu a místně je provázeno lidovými zvyky se světly.

Ke svaté Lucii se vážou pranostiky: „*Lucie noci upije a dne nepřidá*“, „*Svatá Lucie ukazuje svou moc, neb nám dává nejdelší noc.*“

V minulosti byl 13. prosinec velmi důležitý, jsou doloženy různorodé lidové zvyky, které uvedeme v Příloze č. 12. Dnes je svátek sv. Lucie považován za zcela běžný den a tradice s ním spjaté se již nedodržují.

V německy mluvících zemích se na řadě míst, mezi které se řadí i Bavorsko, slaví svátek sv. Lucie světelnými průvody a slavnostmi.

4.3 Vánoce

Vánoce jsou svátky narození Ježíše Krista a slaví se od 25. prosince do 5. ledna. „Vezmeme-li na vědomí evangelijní zprávy od Ježíšova narození v jeslích až po jeho obětování v chrámu, pak jde o úsek čtyřiceti dnů, který trvá až po 2. únor (naše Hromnice).“¹⁹

Zatímco ve většině jazyků měl být Ježíšův svátek pojmenován podle narození, náš národ od Němců převzal Weihnachten (svatonoci) – Vánoce.²⁰

Slavení Vánoc známe od čtvrtého století. „Putování Marie a Josefa do Betléma, narození dítěte do jeslí, příchod pastýřů, cesta mudrců za hvězdou, to všechno se znázornilo ve vyrábění betlémů.“²¹ Od 16. století se betlémy vystavují v kostelích, v 18. století se rozšířily do domácností.

¹⁹ SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994.

²⁰ Ze stněm. Wänahten (nyní Weihnachten „svatá noc“) slož. ze základu wiha-světít a Nacht – noc.

²¹ SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994.

Vánoce jsou považovány za křesťanské svátky, které nejvíce zlidověly. Nejoblíbenější je den jim předcházející, tj. 24. prosinec. Tento den je nazván Štědrým dnem, podle zvyku obdarovávání svých blízkých a připadá na něj svátek Adama a Evy.

K Vánocům se váže mnoho tradic a zvyků např. zdobení vánočního stromku, štědrovečerní večeře, dárky, zpěv koledí aj.

4.3.1 Vánoční strom, jeho původ

První dochovaná zmínka o vánočním stromu se datuje do 16. století v Německu. Namísto jehličnatého stromku si lidé zdobili jabloň. Jelikož však bylo těžké najít 24. prosince jabloň s listím, hledal se jiný strom, který by ji nahradil. Náhodně se naskytla jedle, jejíž ratolesti se používaly k výzdobě během vánočních svátků. Na jedli pak byla zavěšena jablka. Počátkem 18. století, kdy se součástí dekorace stalo i osvětlení, stává se vánoční stromek v Německu tradicí a šíří se i do ostatních zemí. Vánoční strom je součástí oslav Vánoc i v Rakousku a Švýcarsku. Strom, resp. dřevo stromu je obsáhlým symbolem. V jeslích ze dřeva se narodil Kristus, na kříži ze dřeva zemřel.

4.3.2 Vánoční obdarovávání

Zvyk vánočního obdarovávání není původní. Nejdříve si lidé oblíbili dávání dárků na sv. Mikuláše, tj. 6. prosince. Kolem roku 1535 navrhl reformátor Martin Luther, aby byl tento zvyk přeložen na Vánoce a tím u nás vznikla tradice, že dary přináší Ježíšek. V Německu nosí dary nejen Ježíšek, ale i vánoční duch jménem Weihnachtsmann. V Rakousku přichází rovněž na Štědrý večer Ježíšek přivolaný cinkáním zvonku. Ve Švýcarsku mají tajemného „Monsieura Chalandé.“ Tohoto obrovského panáka plného dárků nacházejí děti za dveřmi svého pokoje.

V našem prostředí se udržely zvyky oba, děti jsou obdarovávány jak na Štědrý den, tak i na svátek sv. Mikuláše.

4.3.3 Štěpán – 26. prosinec

Štěpán je jméno řeckého původu odvozené z tvaru Stephanos a znamená „věnec.“ V přeneseném významu pak „ověnčený, věncem korunovaný.“

Štěpán byl řecky mluvícím židem, který se obrátil na křesťanskou víru. Byl velmi vzdělaný a svým kázáním si způsobil mnoho nepřátel, kteří ho udali židovské veleradě. Před ní se snažil své kázání vysvětlit, byl obviněn z rouhačství, vyveden z města a ukamenován. Zemřel kolem roku 35 n. l. Svatý Štěpán býval vzýván na pomoc proti bolestem hlavy, byl patronem koní a zpravidla je zobrazován s kameny a palmovou ratolestí.

4.3.4 Tradice a zvyky na sv. Štěpána

V 19. století chodívaly v tento den děti s hůlkou, na které byla připevněna betlémská hvězda a s krabičkou v níž měly postavené malé jesličky.

Ještě v nedávné době bývalo zvykem na svátek sv. Štěpána koledovat. Zpočátku to byli kněží a učitelé se svými žáky, později pouze děti, jež byli odměněni kouskem ovoce a občas i malým penízem. Koleda probíhala mnohdy od sv. Štěpána až do Tří králů.

Dnes se u nás tento zvyk na většině míst nedodržuje a svátek sv. Štěpána se slaví jako druhý svátek vánoční.

4.3.5 Tři králové – 6. leden

V evangeliu sv. Matouše se vypravuje o mudrcích z Východu, kteří navštívili malého Ježíše. Lidová zbožnost vytvořila během staletí legendu o Třech svatých králích: Kašparovi, Melicharovi a Baltazarovi. Jejich monogramy K + M + B se píše na dveře domu o svátku Zjevení Páně, tj. Tří králů, připadajícího na 6. ledna.

Ve střední Evropě je zažité žehnání domů, při němž se na dveře svěcenou křídou píše písmena C + M + B, u nás v Čechách obvykle K + M + B.

Co tato písmena znamenají? „Nejsou to patrně počáteční písmena jmen Tří králů: Kašpara, Melichara a Baltazara, jak se lidově traduje, nýbrž zkratka latinského „Christus mansionem benedicat“: „Kristus žehnej tomuto domu“.²²

Svátek Tří králů byl posledním dnem ve vánočním období, kdy se chodívalo na koledu.

Ta tříkrálová patří mezi nejznámější: „*My Tři králové jdeme k Vám, štěstí, zdraví vinšujem Vám...*“ Vánoční období se uzavřelo hned následující neděli po svátku Tří králů.

Tradice obchůzky Tří králů se stále udržují a koledu v dnešní době představuje spíše finanční obnos, vybíraný pro církevní účely.

V německy mluvících zemích se tento svátek rovněž udržuje. Tři králové vykoledují kromě financí také sladkosti.

Na různých místech a v různých časech se uchytily zvyky, jež měly silný rozmanitý vliv. S Vánoce souvisí i následující svátek.

²² SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994.

4.4 Hromnice (Nela) – 2. únor

Na 2. února připadl svátek čtyřicátého dne od narození Ježíšova. Tento svátek se slavil jako připomínka slavné události již od 4. nebo 5. století. Tehdy se však svátek jmenoval Setkání, protože se Ježíš poprvé setkal se svým otcem. Součástí této velké slavnosti se postupně stal světelný průvod. Světla měla připomínat skutečnost, že „Ježíš je světlem, jež bude zjevením pohanům“.²³ Během staletí se název Setkání změnil na Uvedení Páně do chrámu, pod kterým znají a slaví tento den dnešní křesťané.

4.4.1 Tradice na Hromnice

V českých zemích se ale vžilo pojmenování Hromnic, které dostaly svůj název podle svěcení světla a ohňového průvodu, tj. procesí se světly a svíčkami, kterým se říkalo hromničky.

Lidé zapalovali vysvěcené „hromničky“ při bouřích a modlili se přitom k Bohu za odvrácení možné pohromy. Také bývalo zvykem dávat hromničku do rukou umírajícímu člověku. Světlo hromničky mělo jeho duši svítit na cestu do nebe.

V den Hromnic se nesmělo šít ani nic přišívat. Jehla prý přitahuje blesky.

V německy mluvících zemích je označován tento den jako *Lichtmess*.

4.5 Jiří – 24. duben

Jiří je jméno řeckého původu, znamená „zemědělec, rolník“.

Svátek sv. Jiří připomíná některým každoroční památnou pouť na svatou horu Říp, která bývala hojně navštěvována a konala se vždy následující neděli po tomto svátku.

²³ SALAJKA, M. Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994

Svatý Jiří je asi nejznámější mučedník, ale z jeho života se příliš historických údajů nezachovalo. Jeho legenda je natolik fantastická, že mnozí dokazovali, že snad nikdy neexistoval a že se jedná jen o pokřesťanštěnou podobu nějakého pohanského mýtu.

Sv. Jiří bývá zobrazován na koni jako rytíř zabíjející kopím saň, kde jeho postava rytíře symbolizuje neohroženého bojovníka za víru, zatímco saň zlo. Byl uctíván jako patron vojáků. Tradice svátku sv. Jiří má zcela moderní pokračování. Slaví ho skauti po celém světě, protože díky svému boji s drakem (potažmo zlem) je sv. Jiří jejich patronem.

4.6 Blahoslav – 30. duben

Jméno Blahoslav je slovanského původu a znamená blahoslavený, popř. „šťastně slavený“.

Na tento den se uchytil zvyk „pálení čarodějnic“. Na vyvýšených místech se pálily ohně, které měly chránit před zlými silami. Tato tradice je v některých krajích (zvláště v Německu) velmi starého původu. Po staletí se v předvečer prvního máje slavila Valpuržina noc. Byla to noc čarodějnic, které se této noci slétaly na čarodějně hoře Brocken.

Postupem doby se stalo z výročních ohňů „pálení čarodějnic.“ Mladíci zapalovali košťata a vyhazovali je do výšky, aby viděli čarodějnice létající na košťatech. Na jiných místech se tradovalo, že je možno vyhozením koštěte do vzduchu čarodějnicí srazit k zemi.

Hlavní účel tohoto lidového svátku byla ochrana úrody a celého hospodářství před neúspěchem.

Tato tradice se stále udržuje v podobě pálení ohňů, starých košťat a vyrobených čarodějnic.

4.7 Václav – 28. září

Václav je české jméno slovanského původu a vykládá se jako „více slavný“.

Patronem českého národa je sv. Václav, kníže a mučedník. Nejenže na 28. září připadá v České republice státní svátek, slaví se tento den i výročí posvěcení každého kostela, konají se tradiční pouti a na Moravě jsou zvykem hody. Od 6. století byla tradice každoročního připomínání posvěcení kostela rozšířená o různorodé projevy radosti, hodování, jarmarky a tance.

4.8 Martin – 11. listopad

Martin je jméno latinského původu, znamená „Martův, martovský, zasvěcený bohu Martovi“, přeneseně „bojovný“. Již mnoho let se traduje, že sv. Martin přijíždí na bílém koni. Toto prastaré pořekadlo značilo, že v době, kdy tento světec slaví svůj svátek, padal sníh a neodvratitelně se blížila zima. Svědčí o tom také pranostika: „Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelicí se honí.“

Ke svátku sv. Martina neodmyslitelně patřila, můžeme říci, že i patří dobře vykrmená a upečená „martinská husa“. Neméně známé bylo i svatomartinské pečivo (svatomartinské rohy, rohlíky nebo podkovy). Martinskými rohlíky obdarovávala děvčata své hochy.

Tradice pečení husy se v dnešní době v mnoha domácnostech zachovala, ale zajisté si většina lidí spojuje svátek sv. Martina s bílým koněm a tedy sněhem.

4.8.1 Tradice na sv. Martina v německy mluvících zemích

V Německu si připomínají sv. Martina v den jeho úmrtí. Kromě Martinova průvodu se s tímto dnem spojují ještě další zvyky. V předvečer sv. Martina se lidé sejdou s celou

rodinou nebo s přáteli, zasednou ke stolu k martinské huse a martinskému pečivu.

Na mnoha místech se také zapaluje martinský oheň.

Chtěli bychom, aby uvedené tradice přispěli k bližšímu poznání folklóru nejen naší republiky, ale také folklóru německy mluvících zemí a zpestřily výuku mateřského i německého jazyka.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 OBECNĚ K PRAKTICKÉ ČÁSTI

5.1 Cíl

Praktickou část jsme zaměřili na výzkum nejčastěji užívaných jmen i na využití jmen a tradic v praxi. Zjišťovali jsme spokojenost se jménem, četnost a různost použitých označení v domácím a školním prostředí.

5.2 Charakteristika výzkumu

Výzkum byl nejprve proveden v lednu r. 2006 v Základní škole v Přibyslavi, která se nachází v místě mého trvalého bydliště a kterou jsem navštěvovala v letech 1989–1998. Město Přibyslav najdeme na Vysočině, nedaleko města Havlíčkův Brod. První věrohodné záznamy o Přibyslavi pocházejí z poloviny 13. století. Včetně přilehlých obcí zde žije cca. 4000 obyvatel. Výzkumu se zúčastnily děti od šesté do osmé třídy, celkem 125 dětí, z toho 57 dívek a 68 chlapců.

Tabulka č. 1

Počet žáků zúčastněných výzkumu ze ZŠ Přibyslav

Základní škola Přibyslav		
Rok narození 1990–1994		
Dívka 57	Chlapců 68	Celkem 125

Tabulka znázorňuje počet dívek a chlapců ze ZŠ Přibyslav, kteří se zúčastnili našeho výzkumu.

Druhý výzkum se uskutečnil v březnu r. 2006 v Základní škole Stupkova v Olomouci. Tuto školu jsme zvolili pro konfrontaci jmen dětí navštěvující školu v malém městě (Přibyslav) a ve velkém městě (Olomouc).

Výzkumu se zúčastnilo rovněž 125 dětí z šesté až osmé třídy, 62 dívek a 63 chlapců, z toho 7 chlapců vyplnilo dotazník neplatně.²⁴

Tabulka č. 2

Počet žáků zúčastněných výzkumu ze ZŠ Stupkova

Základní škola Stupkova		
Rok narození 1990–1994		
Dívka 62	Chlapců 63 (z toho 7 neplatně vyplněných dotazníků)	Celkem 125

Tabulka znázorňuje počet dívek a chlapců ze ZŠ Stupkova v Olomouci, kteří se zúčastnili našeho výzkumu.

Při výzkumu jsme použili metodu dotazníku, který se skládá z osmi jednoduchých položek.

K šesti položkám doplňovali žáci stručnou otevřenou odpověď, u zbývajících dvou položek vybírali z alternativ *ano – ne*.

²⁴ Chlapci nedoplňovali všechny položky dotazníku, uvedli neexistující jména, nenapsali rok narození.

5.3 Popis výzkumu

Výzkum proběhl v hodinách rodinné výchovy. Tyto hodiny jsou tematicky přizpůsobeny možností zabývat se křestními jmény. Sdělili jsme žákům, jakého tématu se dotazník týká a k jakým účelům bude sloužit. Záměrem bylo, aby si respondenti uvědomili hodnotu jména, jež je součástí jejich každodenního života, ať školního, tak především rodinného. To přispělo k motivaci a k správnému vyplnění dotazníku, které zabralo 10–15 minut vyučovacího času. Většina respondentů odpověděla na otázky spolehlivě, neplatných bylo sedm dotazníků ze ZŠ Stupkova. Tyto dotazníky byly vyplněny pouze z části nebo v nich byla uvedena nepravdivá jména (Fantomas, Nikita aj.). Z šesté až osmé třídy ze ZŠ Přibyslav byly vyhodnoceny všechny rozdané dotazníky, tj. v počtu 125. V základní škole v Olomouci byl rozdan dotazník 125 dětem, z tohoto počtu bylo zpracováno 118 dotazníků.

Dotazník je uveden v Příloze č. 1.

5.4 Využití výzkumu

Dotazník realizovaný na obou školách nám pomohl orientačně zjistit nejčastěji užívaná jména. Naší snahou od počátku bylo, teoretické údaje zjištěné při výzkumu, zúročit v praxi.

V následujících kapitolách se proto budeme zabývat možnostmi využití křestních jmen a tradic v hodinách českého i německého jazyka. V rámci mezipředmětových vztahů bychom chtěli uplatnit výsledky našeho výzkumu nejen v hodinách mateřského jazyka, ale i v hodinách jazyka německého. Také v tomto předmětu můžeme křestní jména použít jako vhodnou motivaci v hodině a zároveň vzdělávat žáky a rozšiřovat jejich obzory.

V kapitole č. 8 uvedeme několik návrhů, jak se dá se jmény pracovat.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výzkumu v Základní škole v Příbyslavi se zúčastnilo 125 dětí, od 6. do 8. třídy (ročníky narození 1990–1994). Z tohoto počtu bylo 57 dívek a 68 chlapců. Na výzkumu v Základní škole Stupkova se podílelo 62 dívek a 63 chlapců, od 6. do 8. třídy. Sedm dotazníku bylo neplatných (viz s. 47).

V následující části kapitoly uvedeme nejčastější jména, která se vyskytují na prvních třech místech na výše zmíněných školách.

Porovnáme-li provedené výzkumy z hlediska jejich původu a zároveň podle oblíbenosti jmen, zkonfrontujeme jména, která mají žáci na základní škole, jež se nachází na malém městě v Čechách se jmény ze školy situované ve velkém městě na Moravě.

6.1 Konfrontace výsledků ze ZŠ Příbyslav s výsledky ze ZŠ Stupkova

6.1.1 Nejčastější chlapecká jména

Na ZŠ Příbyslav i na ZŠ Stupkova je nejčastějším chlapeckým jménem *Tomáš*, druhé místo zaujímá na obou základních školách jméno *Jan*. V ZŠ Stupkova v Olomouci jsme rovněž jako druhé nejfrekventovanější zaznamenali jméno *Petr*, které se v ZŠ Příbyslav na prvních třech místech nevyskytlo.

Třetími nejčastějšími jmény v ZŠ Stupkova jsou: *David*, *Jakub*, *Jiří*, *Lukáš*, *Martin*, *Pavel*, *Radek*, zatímco v ZŠ Příbyslav je to jméno *Michal*.

6.1.2 Nejčastější dívčí jména

U dívčích jmen jsme zjistili z vyplněných položek dotazníku tyto rozdíly. V ZŠ Stupkova v Olomouci je nejčastějším jménem *Michaela*, které má osm dívek.

V ZŠ Příbyslav jsme nejčastěji zaznamenali jméno *Jana*. Druhými nejfrekventovanějšími jmény jsou *Denisa, Kristýna, Lucie, Martina, Michaela, Tereza*. Místo třetí zauímají *Aneta, Jitka, Kateřina, Lenka, Markéta, Simona, Šárka, Veronika, Zdeňka a Zuzana*. V ZŠ Stupkova v Olomouci patří mezi druhá a třetí nejčastější jména: *Kristýna; Aneta, Jana, Lucie, Veronika a Zuzana*.

Z uvedených výsledků zjistíme odlišnost v repertoáru jmen, především u jmen dívkách. Nejčastějším dívčím jménem na ZŠ Stupkova je *Michaela*, které má osm dívek, zatímco v ZŠ Příbyslav jsme zaznamenali pouze tři *Michaely*. Je překvapující, že jméno *Jana* je v ZŠ Příbyslav ve výše uvedených ročnících jménem nejčastějším, jmenují se tak čtyři dívky. V ZŠ Stupkova se toto jméno vyskytlo také 4 krát, ale v našem výzkumu zaujalo místo třetí.

Získané údaje jsme zaznamenali do tabulek. Výzkum byl realizován v zimě roku 2006.

Základní škola Příbyslav se nachází v místě mého bydliště, ZŠ Stupkovu jsme si vybrali jako velkou školu v rozlehlejších městě.

Celkový přehled jmen z obou základních škol, rozdělený na dívčí a chlapecká jména, se nachází v Příloze č. 2 a č. 3.

Tabulka č. 3

Nejčastější chlapecká jména, ZŠ Příbyslav

ZŠ Příbyslav	1990	1991	1992	1993	1994
Tomáš	1	2	2	1	1
Jan		1	3	2	
Michal		2		3	

Nejčastějším jménem je *Tomáš*, následuje *Jan* a *Michal*.

Tabulka č. 4

Nejčastější dívčí jména, ZŠ Příbyslav

ZŠ Příbyslav	1990	1991	1992	1993	1994
Jana	1		1	2	
Denisa					3
Kristýna				3	
Lucie				3	
Martina				3	
Michaela			1	2	
Tereza			1		2
Aneta				1	1
Jítka				2	
Kateřina	1			1	
Lenka		1			1
Markéta			1		1
Simona				1	1
Šárka		1			1
Veronika				2	
Zdeňka	1			1	
Zuzana				2	

Nejčastějším jménem je *Jana*, po třech se vyskytují jména *Denisa*, *Kristýna*, *Lucie*, *Martina*, *Michaela* a *Tereza*, ostatní jména (viz tabulka) jsou zastoupena po dvou.

Tabulka č. 5

Nejčastější chlapecká jména, ZŠ Stupkova

ZŠ Stupkova	1990	1991	1992	1993	1994
Tomáš		1	1	2	1
Jan		3		1	
Petr		1		2	1
David		1	1	1	
Jakub		1			2
Jiří		1	1	1	
Lukáš	1				2
Martin		2	1		
Pavel		1		1	1
Radek		1		1	1

Nejčastějším jménem je *Tomáš*, následují *Jan* a *Petr*, ostatní jména (viz tabulka) jsou třetí nejfrekventovanější.

Tabulka č. 6

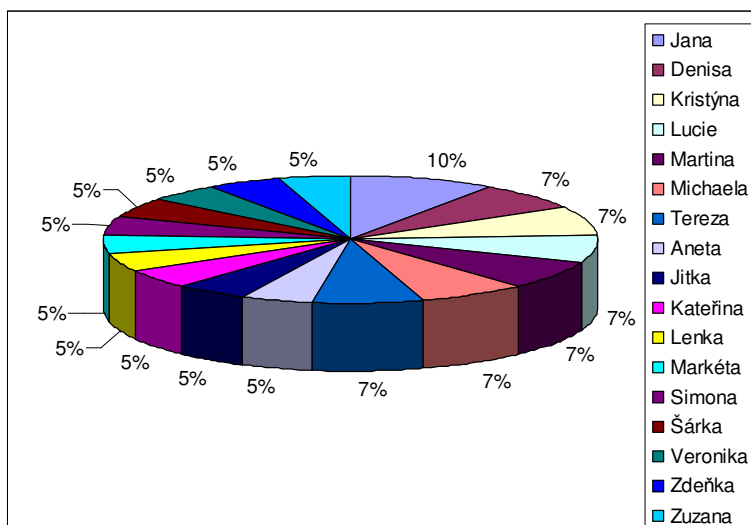
Nejčastější dívčí jména, ZŠ Stupkova

ZŠ Stupkova	1990	1991	1992	1993	1994
Michaela		3	3	2	
Kristýna		1	2		2
Aneta		1	1	1	1
Jana				2	2
Lucie	1		1	1	1
Veronika		2	1		1
Zuzana		2		2	

Nejčastějším jménem je *Michaela*, následuje *Kristýna*, po čtyřech se vyskytují jména *Aneta*, *Jana*, *Lucie*, *Veronika* a *Zuzana*.

Graf č. 1a

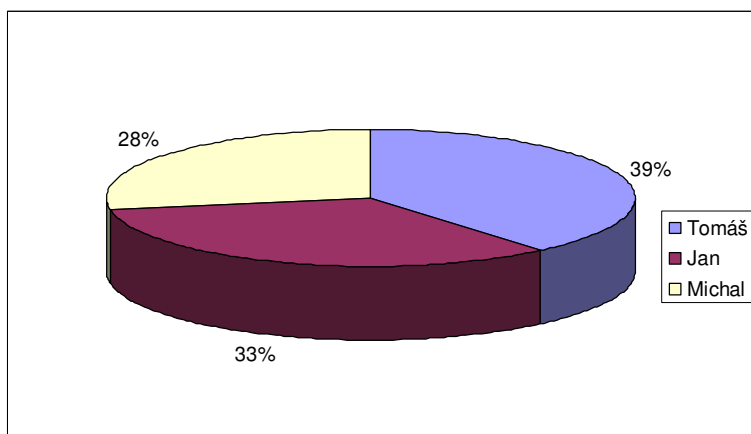
Nejčastější jména dívek, ZŠ Příbyslav

Nejfrekventovanějším jménem je *Jana*; *Denisa*, *Kristýna*, *Lucie*, *Martina*, *Michaela* a *Tereza* jsou druhými nejčastějšími jmény, zbývající jména zaujímají po 5 % (viz graf).

Graf č. 1b

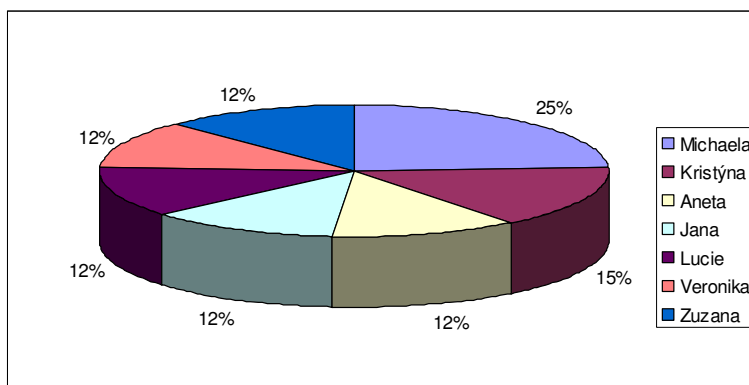
Nejčastější jména chlapců, ZŠ Příbyslav

Nejčastějším jménem je *Tomáš*, 33 % zaujímá jméno *Jan* a třetím nejčastějším jménem je *Michal*.

Graf č. 1c

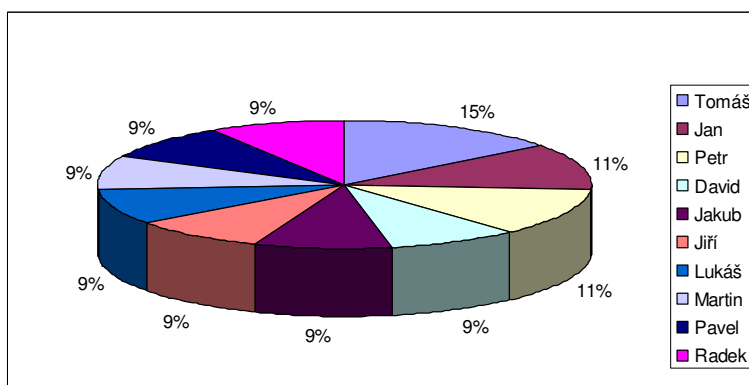
Nejčastější jména dívek, ZŠ Stupkova

Nejčastějším jménem je *Michaela*, toto jméno uvedlo 25 % dívek. *Kristýna* je druhým nejfrekventovanějším jménem. *Aneta*, *Jana*, *Lucie*, *Veronika* a *Zuzana* jsou zastoupena po 12 %.

Graf č. 1d

Nejčastější jména chlapců, ZŠ Stupkova

Jméno *Tomáš* je stejně jako v ZŠ Příbyslav nejfrekventovanějším jménem. *Jan* a *Petr* zauímají po 11 %, ostatní jména (viz graf) jsou třetí nejčastější jména.

7 DÍLČÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU

Součástí dotazníku byla položka, v níž jsme zkoumali, zda jsou děti spokojeny se svým jménem. I když většina respondentů uváděla kladnou odpověď, zaznamenali jsme nespokojenost se jménem, zejména u dívek.

V položce: *Jsi spokojený se svým jménem? Jestli ne, jak by ses chtěl jmenovat?* uvedli žáci v několika případech jména svých spolužáků.

Domníváme se, že jde o jev související v určité míře s nástupem puberty.

7.1 Spokojenost žáků se jmény

7.1.1 Spokojenost se jménem – ZŠ Příbyslav

Uvádíme příklady odpovědí žáků, v nichž uvedli, že jsou nespokojeni se svými jmény a vyjádřili představu o tom, jak by se chtěli jmenovat, např.

Rok narození 1990: Barbora → *Darja*;

Rok narození 1991: Šárka → *Alexandra*;

Rok narození 1992: Matěj → *Petr*, Milan → *Patrik*.

U dětí, které se narodily roku 1993 a 1994, je nespokojenost se jménem podstatně vyšší (ve srovnání s předchozím ročníkem).

Rok narození 1993: Lukáš → *Filip*, Pavel → *Petr*, Aneta → *Denisa*, Kateřina →

Karolína, Klára → *Renáta*, Lucie → *Kristýna*, Zuzaně → *Barbora*;

Rok narození 1994: Denisa → *Nikola*, Denisa → *Tereza*, Hana → *Karolína*,

Tereza → *Viktorie*.

7.1.2 Spokojenost se jménem – ZŠ Stupkova

V Základní škole Stupkova v Olomouci upřednostňují někteří žáci rovněž jiná jména.

Rok narození 1990: Všechny děti jsou spokojeny se svým jménem.

Rok narození 1991: Diana a Jan, spokojeni nejsou, ale neví, jak by se chtěli jinak jmenovat, Zuzana → *Veronika*, Zuzana → *Melinda*, Aneta → *Linda*;

Rok narození 1992: Antonín → *Tony*, Pavla → *Vanda*, Michaela → *Erika*, Zdeňka → *Martina*, Petra → *Magdalena*, Patricia → neví, jaké by chtěla jméno;

Rok narození 1993: Petr → *Harry*, Marcela → *Marie*, Sabina → *Kristýna*, Michaela → rovněž neví, jak by se chtěla jinak jmenovat;

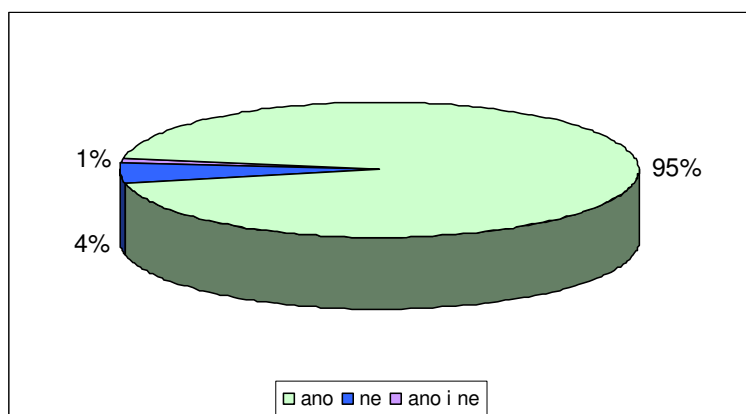
Rok narození 1994: Lukáš → *Maxim*, Jakub → *Daniel*, Monika → *Tereza*, Jana → *Michaela*, Kristýna → *Tereza*, Iva → *Karin*, Aneta → *Andrea*.

V praxi proto můžeme využít cvičení, ve kterých by děti uváděly jména nová (viz kapitola č. 8.4).

Ve dvou grafech znázorňujeme spokojenost se jmény, další přehledy se nacházejí v Příloze č. 4, č. 7.

Graf č. 2a

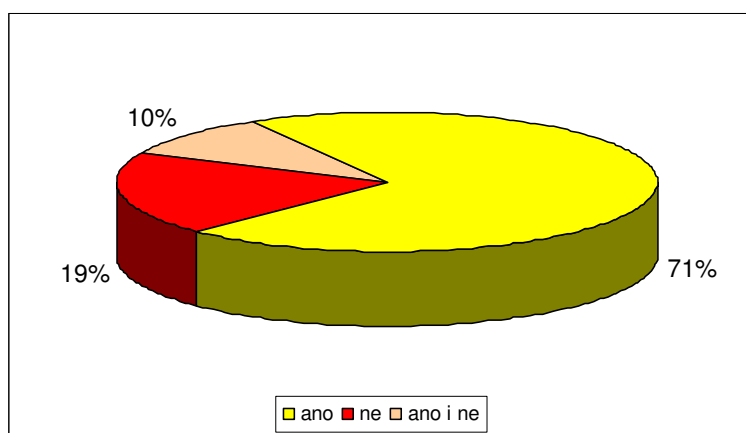
Spokojenost chlapců s křestním jménem, ZŠ Příbyslav

Většina chlapců, tj. 95 %, je se svým jménem spokojena, někteří uvedli odpověď *ano i ne*, znamenající částečnou spokojenost.²⁵

Graf č. 2b

Spokojenost dívek s křestním jménem, ZŠ Stupkova

Většina dívek je spokojena se svým jménem, 10 % dívek uvedlo odpověď *ano i ne*, např. *Zuzana* (rok narození 1991): „Spokojená jsem, ale byla bych radši třeba *Melinda*“; *Pavla* (rok narození 1992): „Mé jméno mi nevádí, ale chtěla bych být třeba *Vanda*.“

Grafy znázorňující spokojenost se jmény, počet žáků majících přezdívku a oslovení žáků křestním jménem od učitelů, jsou uvedeny v Přílohách č. 4 – 10.

7.2 Nejoblíbenější oslovení

V odpovědích na položku: *Jaké oslovení máš nejraději?* převažují u dívek ve všech ročnících jednoznačně hypokoristika²⁶, především deminutiva²⁷ (např. *Janí*, *Janičko*; *Lení*,

²⁵ Jméno se žákům líbí, ale upřednostnili by jiné jméno.

²⁶ Citově zbarvená obměna rodného nebo příbuzenského jména.

²⁷ Deminutivum - slovo zdvořilého významu.

Leničko; Lucí, Lucinko) Přezdívky se v odpovědích téměř nevyskytují (pouze 2 dívky uvedly jako nejoblíbenější oslovení přezdívku, rok narození 1991 a 1992).

U chlapců (rok narození 1991) převládají zdrobněliny jako nejoblíbenější oslovení, zatímco chlapci (rok narození 1993) slyší nejraději základní tvar svého jména (*Martine, Petře* aj).

7.3 Oslovování v rodinném prostředí

V našem dotazníku byla na základě položky: *Jak ti říkají doma?* zjištěna tato skutečnost.

Děti jsou častěji oslovovány přezdívkami ve škole od svých spolužáků než v prostředí rodinném, kde žáci přezdívkami oslovováni téměř nejsou (pouze 1 žák, rok narození 1992). V domácím prostředí převažují při oslovování zdrobněliny (např. *Terezko, Simonko, Maruško, Leni, Pájo, Ondří, Vašíku, Pepčo, Ád'o*). Často také děti uvádí jméno ve tvaru základním, především chlapci (*Petře, Davide, Michale, Lukáši*).

7.4 Oslovování ve školním prostředí

Na otázku: *Jak ti říkají ve škole?* se odpovědi chlapců a dívek liší. Chlapci ze ZŠ Příbyslav uvádějí jako častější oslovení přezdívku, zatímco u dívek stále převažují zdrobněliny. V odpovědích chlapců jsme rovněž zaznamenali oslovení příjmením, zatímco u dívek se tento typ oslovení takřka nevyskytl.

Na ZŠ Stupkova v Olomouci se také odpovědi chlapců a dívek liší. U dívek převažuje ve školním prostředí oslovení zdrobnělinou, u chlapců přezdívka. Největší rozdíly jsme zaznamenali u dětí narozených v letech 1992 a 1993. Pouze jeden z chlapců je oslovován zdrobnělinou. Jednoznačně převažuje pojmenování přezdívkou.

7.5 Přezdívky

Na položku: *Jakou máš přezdívku?* žáci uváděli různé přezdívky. Většina napsala jednu, někteří neuvedli žádnou. Uvádíme nejčastější přezdívky dětí ze ZŠ Příbyslav a ZŠ Stupkova. Grafy znázorňující počet žáků majících přezdívky jsme zařadili do Přílohy č. 5 a č. 8.

7.5.1 Přezdívky – ZŠ Příbyslav

Součástí dotazníku byla položka *Jakou máš přezdívku?* Žáci uvedli různé přezdívky.

Rok narození 1994:

Dívky: *Louže* (Tereza)²⁸, *Terka Veverka* (Tereza), *Kuře* (Simona), *Maryta* (Markéta), *Máňa* (Marie), *Barbie* (Jaroslava), *Ptáček* (Hana), *Dampa* (Denisa), *Dendy* (Denisa), *Ágnes* (Aneta);

Chlapci: *Voty* (Vojtěch), *Kototo* (Tomáš), *Maňas* (Martin), *Valentýn* (Martin), *Králík* (Lukáš), *Slepice* (František), *Chvostík* (Adam).

Pět dívek a čtyři chlapci uvedli, že nemají přezdívku.

Rok narození 1993:

Dívky: *Stehy* (Zuzana), *Niky* (Zdeňka), *Véna* (Veronika), *Vera* (Veronika), *Rína* (Romana), *Klemi* (Radka), *Mikča* (Michaela), *Mahýnka* (Martina), *Mandolka* (Martina), *Martánek* (Martina), *Ádinka* (Lucie), *Stránka* (Lucie), *Kirsten* (Kristýna), *Kiki* (Kristýna), *Kikina* (Kristýna), *Káka* (Klára), *Eli* (Kateřina);

Chlapci: *malej cvrček* (Vojtěch), *Šašek* (Vašek), *Tomahavk* (Tomáš), *Cacín* (Petr), *Pídka* (Pavel), *Bořek* (Pavel), *Óňa* (Ondřej), *Káfula* (Milan), *Plyšák* (Michal), *Vaša* (Michal), *Mája* (Marek), *Furgi* (Lukáš), *Párek* (Jarek), *Joska* (Josef), *Mošt* (Jaromír), *Wodrok* (Jan), *Medvídě* (Jakub), *Fípa* (Filip), *Dend* (David), *Alfík* (Alois).

Dvanáct dívek a šest chlapců uvedli, že nemají přezdívku.

²⁸ V závorce je uvedeno křestní jméno, přezdívka je označena kurzívou.

Rok narození 1992:

Dívky: *Nikča* (Daniela), *Sluníčko* (Jana), *Musilka* (Markéta), *Triskomyš* (Michaela),
Němi (Petra);

Chlapci: *Fifa* (Filip), *Váta* (Jan), *Nejby* (Jan), *Píp* (Josef), *Laky* (Lukáš), *Scherman*
(Lukáš), *Buky* (Martin), *Wertis* (Milan), *Čiky* (Ondřej), *Stenly* (Stanislav),
Šomi (Tomáš), *Doga* (Tomáš).

Jedna dívka a čtyři chlapci nemají přezdívku.

Rok narození 1991:

Dívka: *Rybana* (Šárka);

Chlapci: *Bubla* (Jan), *Karlos* (Karel), *Koci* (Michal), *Napster* (Miroslav), *Kari*
(Tomáš), *Jelda* (Tomáš).

Jedna dívka nemá přezdívku.

Rok narození 1990:

Dívka: *Zevlínek* (Jana);

Chlapci: *Ferry* (František), *Tachi* (Lubomír), *Dark - Angel* (Michal), *Buky*
(Vladimír).

Tři dívky a jeden chlapec nemají přezdívku.

7.5.2 Přezdívky – ZŠ Stupkova

Zajímavé jsou i přezdívky dětí ze ZŠ Stupkova. Grafy znázorňující počet žáků majících přezdívky se nachází v Příloze č. 8.

Rok narození 1994:

Dívky: *Méd'a* (Monika), *Joy* (Jana), *Javor* (Jana), *Jupínek* (Nikola), *Gába al Dhába*
(Gabriela), *Vyžlák* (Pavla);

Chlapci: *Krtek* (Lukáš), *Kominík* (Dominik), *Ferda* (Jakub), *Klemi* (Petr).

Dvě dívky a tři chlapci nemají přezdívku.

Rok narození 1993:

Dívky: *Jackie* (Jana), *Kopča* (Klára), *Maky* (Marcela), *Piškotka* (Sabina);

Chlapci: *Sedlo* (Robert), *Hromosvod* (Daniel), *Brambora* (Pavel), *Mašut* (Ondřej),
Hroch (Radim), *Langoš* (Honza), *Šmoula* (Radek), *Kikin* (Christian).

Pět dívek a dva chlapci nemají přezdívku.

Rok narození 1992:

Dívky: *Eiculka* (Lucie), *Sysa* (Sylva), *Ďobek* (Dominika), *Zima* (Pavla), *Tina*
(Kristýna);

Chlapci: *Bzumis* (Martin), *Wolf* (Marek), *Tony* (Antonín).

Sedm dívek a čtyři chlapci nemají přezdívku.

Rok narození 1991:

Dívky: *Baby* (Lída), *Beckham* (Veronika), *Freliška* (Pavčina), *Didi* (Diana), *Žába*
(Zuzana);

Chlapci: *Fašoun* (Václav), *Pali* (Pavel), *Kačer* (Stanislav), *Ponny* (Jiří), *Elvis*
(Radim), *Bláža* (Jan), *Harry* (Jan).

Čtyři dívky a dva chlapci nemají přezdívku.

Rok narození 1990:

Dívka: *mamina* (Lucie);

Chlapec: *Hornster* (Lukáš).

Uvedený přehled přezdívek dokládá, že jejich původ je různý. Nejvíce z nich je odvozeno právě z křestních jmen, následují obměny příjmení. Mnozí respondenti získali svou přezdívku pravděpodobně na základě svých typických vlastností.

V některých případech nemůžeme příčinu vzniku přezdívek přesně určit.

8 PRAKTICKÉ VYUŽITÍ JMEN

Pro učitele je velmi důležité umět žáky vhodně motivovat a obohatit hodiny zajímavými, netradičními cvičeními. Takovým zpestřením výuky se mohou stát právě křestní jména.

Pro děti je velmi lákavé zjišťovat, kde jejich jméno vzniklo, jak se vyvíjelo, jaké podoby má v různých jazycích, popř. které významné české i světové osobnosti nosily stejná jména.

Práci se jmény (nejen s křestními, ale i s příjmeními, se jmény místními apod.) můžeme uplatnit v hodinách **mluvnice** (pravopisná cvičení, diktáty obsahující jevy jako psaní velkých písmen, ale i shodu přísudku s podmětem), **slohu** (rozvoj a procvičování slovní zásoby), **literární výchovy** (tvoření jednoduchých rýmů založených na využití obměn našich jmen) apod.

V rámci mezipředmětových vztahů můžeme využít například našich pranostik a rčení, v nichž se vyskytují křestní jména. Při posílení mezipředmětových vztahů *český jazyk – dějepis* máme na mysli například historii vzniku pranostiky, ve vztahu *český jazyk – občanská výchova* se můžeme zaměřit na jména známých osobností, *český jazyk – výtvarná výchova* lze chápat jako spojení výtvarných metod se slohovým vyučováním, literaturou, vztah *český jazyk - hudební výchova* nabízí zamyšlení nad výskytem jmen v lidových i populárních písních apod.

Uvedené náměty mohou pomoci žákům základních škol k rozvoji myšlení, kreativity, fantazie, ke zlepšení jejich vyjadřování (písemného i ústního), ale také ke zlepšení vztahu k českému jazyku jako mateřské řeči. Pozitivní vliv na žáky zaručuje i využití četných mezipředmětových vztahů, díky kterým poznají komplexnost a propojenost učiva.

8.1 Práce s našimi nejfrekventovanějšími jmény

Český statistický úřad uvádí jako nejfrekventovanější jména současnosti (příklady uvádíme z ledna 2007):

Ženská jména: *Tereza, Karolína, Natálie, Anna, Eliška, Adéla, Kateřina, Lucie, Kristýna a Nikola;*

Mužská jména: *Jan, Jakub, Tomáš, Adam, Ondřej, Lukáš, Matěj, Filip, Vojtěch a David.*

Výsledky uvedené statistiky se do jisté míry liší od výsledků výzkumů provedených na základních školách v Příbyslavi a Olomouci. Jména *Tereza* a *Jan* na těchto školách nejoblíbenějšími nejsou. Jméno *Jan* však zaujímá v obou základních školách z hlediska frekvence druhé místo. Nic podstatného se však tímto zjištěním nemění.

Při volbě námětů pro praxi, souvisejícími i s nejčastějšími jmény, nás inspirovala publikace *Náměty pro tvořivý sloh aneb jména, věci a lidé kolem nás.*²⁹ Žáky bude jistě zajímat, které jméno patřilo dlouhou dobu k nejčastějším, nejoblíbenějším a nejrozšířenějším ženským jménům. „Bohatý rozvoj jeho útvarů v češtině i v jiných jazycích, četné odvozeniny s expresivním zabarvením, deminutiva, hypokoristika i útvary pejorativní, jsou toho zřejmým důkazem.“³⁰ Je to biblické jméno *Marie*, k němuž máme podle odborné literatury doloženy tyto tvary:

Máňa, Manána, Manča, Mančička, Mančinka, Manda, Mandla, Mánička, Manka, Manoušek, Manula, Manulka, Mára, Mara, Marča, Marči, Marčinka, Mári, Máry, Marianna, Mariánka, Marica, Marice, Marička, Marietta, Marijka, Marika, Marina, Mária, Mária, Marion, Mariša, Mariška, Maryša, Mariula, Marja, Marjána, Marjánka, Marjička, Marouš, Maroušek, Marula, Marulka, Maruna, Marunka, Marusinka, Maruš, Maruša, Maruše, Marušenka, Marušinka, Maruška, Mary, Maryčenka,

²⁹ KROBOTOVÁ, M. *Náměty pro tvořivý sloh aneb jména, věci a lidé kolem nás. Metodický list pro učitele základní školy.* Praha : Nakladatelství Raabe, 2001. II/A 6. 11 stran.

³⁰ POLÁK, V. Marie. *Naše řeč*, 1939, roč. 23, s. 197-206.

Maryčka, Maryla, Marylka, Maryna, Marynečka, Márynka, Maryš, Maryša, Maryšenka, Maryška, Mára, Mařče, Máře, Mařena, Mařenička, Mařenka, Maří, Mařička, Mařka, Máša, Míca, Mici, Micinka, Micka, Mimi, Ryčinka, Ryčka (i Ričinka, Rička) apod.

V současné době nelze tvrdit, že jméno *Marie* náleží ke jménům nejoblíbenějším, jistě však patří k nejznámějším a nejobvyklejším ženským jménům v oblasti křesťanské kultury. Toto jméno se rozšířilo bez větších hláskových změn, tedy jako *Maria* nebo *Marie*.

V další části práce se jmény můžeme nechat děti hádat, které z ženských jmen je na světě ještě velmi známé. Podle průzkumu je to *Anna*. Jméno je stále oblíbené a udržuje se na předních místech statistik oblíbenosti jmen (viz s. 64).

Jméno *Anna* je hebrejského původu a znamená „milostná, milostiplná“, popř. „líbezná, milá.“ První nositelky tohoto jména měly vynikat milostí a půvabem. Proto také v řecké mytologii jde o nejvznešenější bytosti. Hlavní zásluhu o rozšíření jména *Anna* má však náboženská tradice (*Anna* – matka Panny *Marie*). U nás existuje rovněž celá řada obměn jména *Anna* např. *Hana, Nanyňka* aj.

Ke jménu *Anna* se váže také mnoho pranostik, které můžeme využít v rámci mezipředmětových vztahů. Asi nejznámější pranostikou je *Svatá Anna, chladno zrána* (další pranostiky uvedeme v Příloze č. 11).

V literární výchově můžeme připomenout i klasika naší literatury – Jana Neruda, který ve *Studiích krátkých a kratších* uvádí: „*Vsadím své hrdlo, že každá Anna je líbezná.*“

V *Romanci štědrovečerní* to je právě *Andulička*, dívka ze všech nejkrásnější, která má políbit novorozeného Ježíška.

Od nejfrekventovanějších jmen můžeme přejít k dalším námětům pro práci s křestními jmény, především v hodinách českého jazyka. Některé z nich jsme si ověřili při pedagogické praxi.

Přesvědčili jsme se, že dětem činí velkou radost, „hrát si“ se svými jmény. Již z antické rétoriky a filozofie víme, že pokud někdo hovoří o mně, dokázal bych ho poslouchat celé

hodiny. Při pedagogické praxi jsme využili této zkušenosti a v hodinách českého jazyka jsme se zabývali jmény.

8.2 Využití jmen při seznamování

8.2.1 Jména a naše záliby

Obvykle mají všechny děti nějaké záliby. Zadáme jim úkol, ve kterém nemusejí využít přímo své zájmy, ale přizpůsobit je tak, aby začínaly na stejné hlásky jako jejich monogramy, např.

Jmenuji se Jitka Šimonová a nejraději jím švestky. Jmenuji se Lída Doubravová a nejraději ležím doma a louskám datle. Jsem Jan Kozák a mou největší zálibou je jezení koblihů a jízda kamionem.

Další „záliby“ tvořili žáci 6. třídy ze Základní školy 4 ve Žďáře nad Sázavou.

Vlasta Lacina (rád jezdím na vodních lyžích) - Milan Šorf (rád míchám šachy) - Ondřej Daniel (rád opouštím domov) - Marek Neplech (rád myju nádobí) - David Hrbek (rád dlouho hasím) - Michal Chalupník (rád maluju chaloupku) - Filip Chlubna (rád fotím chameleony) - Daniel Košík (rád dobře kradu) - Roman Čihák (rád číhám na ryby) - Petr Novotný (rád plavu nohama) - Pepa Košťál (rád pleju košťály) - Jan Stratil (rád jezdím na skateboardu) - Klára Strejčková (ráda sleduju kukačky) - Eliška Junová (ráda jezdím za Eskymáky) - Michaela Nováková (ráda mačkám noviny) - Veronika Havlíková (ráda hraji vybíjenou) - Eliška Jouklová (ráda jím ementál) - Barbora Srnská (ráda bojuji sama) - Monika Krčálová (ráda motám klubíčka) - Hana Dvořáková (ráda hraju domino) - Lenka Malá (ráda loupu mandarinky) - Martina Pátková (ráda máchám prádlo).

Uvedené příklady vznikly při představování a v následné besedě jsme se pokoušeli zjistit, nakolik jde o pravdivá vyjádření. Většinou však šlo o „záliby“ fiktivní.

8.2.2 Jména a oblíbené činnosti, věci

Z dalších úkolů, které se nám osvědčily, vybíráme:

- Žáci uvedou jméno, příjmení a činnosti tak, aby začínaly stejnou hláskou, např. *Zora Zinková zametá, zívá, zlaté zuby zubí. Zahlédla Zdenka. Zrudla, zlaté zuby zavřela. Ztuhla, zapomněla zametat zem. Zablácená zem, zaťaté zuby. Zora zaupěla, zúžila zorničky. Zdeněk zbystril, zdrhá.*
- Žáci napíší na lístek své jméno, tak aby jednotlivé hlásky byly ve sloupci pod sebou. K každé hlásce přiřadí svou oblíbenou „věc“. Všichni pak postupně přečtou své jméno, které charakterizují tím, co mají rádi, např. PAVEL: P – pomeranč, A – auto, V – vlak, E – ementál, L – lev.
- Další hru se jmény jsme realizovali ústní formou. Žáci vysloví své jméno a k němu připojí své oblíbené zvíře nebo jídlo, město, sport tak, aby údaj začínal stejnou hláskou jako jejich jméno. Postupně pak opakují všechna předchozí jména a připojí k nim jméno své, s vlastní oblíbenou věcí. Hra je vhodná k trvalému zapamatování jmen, v našem případě jmen žáků.

Při druhé pedagogické praxi, absolvované na Základní škole 4 ve Žďáře nad Sázavou (město na Vysočině), se naskytla příležitost uplatnit rodná jména ve výuce, především při seznamování. Přesvědčili jsme se, že žáky tato netradiční představování zaujala a stala se vhodnou motivací v hodinách českého jazyka.

8.3 Využití jmen k motivačním cvičením

8.3.1 Popletené hlásky

Učitel nebo žáci vytvoří „popletená“ slova, v nichž se skrývají křestní jména, např. TINRAM (Martin), VÍLAPAN (Pavčina), NUZAZA (Zuzana), LADÉA (Adéla), RANEKOVI (Veronika), DIMALA (Milada), SIRALAVOM (Miroslava), CARLEMA (Marcela), NOKIMA (Monika), MAKALI (Kamila), KÁRŠA (Šárka), CHIEMALA (Michaela), ZERETA (Tereza), LOKINA (Nikola), KITAJ (Jitka), ŠOTMÁ (Tomáš), KARDE (Radek), VĚJTOCH (Vojtěch), SORAVAJL (Jaroslav), PILIF (Filip), MANODIKI (Dominika), RABABOR (Barbora), KEŇDAZ (Zdeňka), LYVISE (Sylvie), ATENA (Aneta), MOBULÍR (Lubomír), VALEP (Pavel), PRET (Petr), VADID (David), TAJMĚ (Matěj), NLASISTAV (Stanislav).

Úkolem žáků je „rozluštit“ tato jména. Cvičení žáky velice zaujalo, sami vytvářeli „popletená“ jména a nechali své spolužáky „hádat“, o která jména jde.

8.3.2 Práce s původem křestních jmen

Domníváme se, že děti bude zajímat, co jejich jméno znamená a jakého je původu. Může jít o vhodnou motivaci při různých příležitostech. Necháme děti „hádat“, co jejich jméno znamená a následně jim poskytneme materiály, v nichž vyhledají původ a význam svého jména.

Uvedeme př. *Martin*, jméno latinského původu, znamená „Martův, zasvěcený bohu Martovi“, přeneseně „bojovný.“ *Kateřina* jméno původem řecké (z řec. katharos), se vykládá jako „čistá, cudná, mravná.“

Žáci se současně učí pracovat s odbornou literaturou.

8.3.3 Využití pranostik v motivačních cvičeních

Různé složky ústní lidové slovesnosti, např. pranostiky, lze vhodně využít ve výuce mateřského jazyka, ale i při výuce cizích jazyků. Pracovat s nimi můžeme při motivaci nového učiva nebo při opakování látky již známé a zpestříme jimi hodiny českého i cizího jazyka. Doporučujeme tento postup:

Nejdříve necháme děti vyjádřit, co si představují pod pojmem pranostika. Následně jim sdělíme význam tohoto slova. Můžeme vyjít například ze *Slovníku spisovného jazyka českého*, který chápe pranostiku jako předpověď, hlavně počasí nebo vůbec budoucích věcí, lidovou průpovědku obsahující takovou předpověď nebo životní zkušenost i jako spis obsahující takové předpovědi. *Etymologický slovník jazyka českého* od Václava Machka definuje pranostiku jako prognostiku, předpovídání. Vysvětlíme proto dětem, že název *pranostika* nesouvisí s něčím prastarým, ale s prognózou.

V hodinách cizího jazyka (v našem případě jazyka německého) dochází ke srovnávání znění pranostik. Jako příklad uvedeme německou pranostiku *Wirft der Maulwurf im Januar, dauert der Winter bis Mai sogar*, kterou společně přeložíme a hledáme, zda existuje podobná pranostika v češtině, například *Když krtek ryje v lednu, končí zima v květnu*. Některé pranostiky mají naopak zcela odlišné znění, a proto mohou být pro žáky zajímavé a poutavé, např. *Aprilschnee ist besser als Schafmist (Dubnový sníh je lepší než ovčí kompost)* je v češtině je známá jako *Sníh dubnový jako mrva pohnojí*. Jsme si vědomi toho, že jde o volný překlad, avšak významné je především pochopení smyslu pranostiky.

Přehled pranostik týkajících se křestních jmen, která souvisí s tradicemi, uvádíme v Příloze č. 11. Pranostiky se nám mohou stát výbornou motivační pomůckou, neboť pro každý den existuje minimálně jedna pranostika.

8.4 Využití jmen v hodinách mluvnice a slohu

8.4.1 Vytváření nových jmen

Vytváření doposud neexistujících jmen a práce s nimi patří rovněž k oblíbeným činnostem u žáků. Inspirovali jsme náměty uvedenými v publikaci *Náměty pro tvořivý sloh aneb jména, věci a lidé kolem nás*.

V první fázi zvolí žáci tři různé souhlásky, které pak libovolně doplňují samohláskami nebo dvojháskami tak, aby vzniklo slovo, které ve slovníku nenajdeme. Žáci doplňují novým samohláskami nebo dvojháskami tři souhlásky, které si sami zvolí, např. **P, L, K**: *Poulík*.

Osvědčilo se nám používat tento typ cvičení ve slohu, a proto žáci uvádějí charakteristiku různých fiktivních jmen. Nemusí jít pouze o jména osobní, ale mohou vznikat i vlastnosti osob, např. Jaký je *Poulík*? (kulatý, kouzelný, troufalý, nafoukaný, uplakaný aj.); **M, V, T**: *Mauvit* (zelený, mazlivý, chundelatý, neochočený, líbezný aj.), nebo věcí.

Uváděním nových slov podněcujeme u dětí tvořivé myšlení. Samy vytvářejí postavy či věci, dávají jim jméno, popisují je a charakterizují. Žáci dovedou dobře vyjádřit své představy o vzniklém slově a každá nová postava či věc se stávají originálem.

8.4.2 Vytváření slov z křestních jmen

Z hlásek svého jména sestavíme co nejvíce smysluplných slov. Nejprve doporučujeme pracovat pouze s křestním jménem, a z hlásek tohoto jména vytvořit co nejvíce smysluplných slov, např. **Radek** – *dar, rak, krade, deka, kra*. Žáci měli vytvořit z vlastních jmen příklady další:

Vlastimil – vlast, list, lis, tis, mast, vlas, Vasil; **Slavomír** – mír, sova, vosa, savo, maso, laso, osa, los, rosa, slova, samo; **Jaromír** – jaro, mír, major, Rom; **Jaroslav** – jaro, jar, laso, rosa, vosa;

Patrik – tip, pat, kapr, trik, kat, tak, rak; **Roland** – Dan, Nor, Dora, dar, lano, dolar, nora, lord, radon; **Stanislav** – stan, Vasil, slast, vlas, vlast, stav, satan, tis, Ital; **Karolína** – Karlín, lín, rak, rok, lak, lok, klín, lano, knír, lokna, kola, klon; **Markéta** – mrk, mrak, tak, karta, Katar, karma, kra také; **Kateřina** – keř, nit; **Martina** – Rita, Tina, Marta, Tim, rama, ranit, trn; **Božena** – žena, nože, Noe, Ben; **Lenka** – len, lak, klan; **Klára** – král, kára, lak, kra; **Michaela** – Michal, Michala, lem, lama, **Zdeňka** – daň, deka.

Nově vzniklá slova jsme využili při vypravování nějakého příběhu, který si žáci vymysleli, nebo který skutečně prožili. Uvedená slova sloužila jako slova klíčová:

Jsem **Radek** a dostal jsem **dar**. Byl to maličký **rak**, se kterým jsem si pořád hrál. Můj rak mi však **krade** hračky a stříhá je svými nůžkami na malé kousky. Přikryl jsem ho proto **dekou**, aby už nezlobil.

8.4.3 Fiktivní příjmení

Náš výzkum se sice nezabýval příjmeními, ale práce s nimi byla rovněž zajímavá. Žáci se mohou zamyslet nad svými příjmeními a pokusit se vyprávět fiktivní příběh o tom, jak přišli ke svému jménu, např.:

Jmenuji se Bláhová. Mé jméno obsahuje blah, je to asi strom blahovičník. Moji předkové pocházejí z cizokrajné země a při stěhování si s sebou přinesli tento strom a z něho mají jméno.

Můžeme také nechat děti přemýšlet o tom, z čeho jsou jejich příjmení odvozena, jak vypadá člověk, rodina, která takové jméno nese. Uvedené cvičení je vhodné jako cvičení mluvní, při němž děti mohou přejít až k popisu osoby nebo k charakteristice.

Z neobvykle utvořených příjmení vybíráme: pan *Plouska*, *Paždůch*, *Hrombombína* aj. Tato jména napíše žáci na lístek, vloží do „klobouku“ a pak si jména „losují“. Představují ostatním fiktivní příjmení a uvádějí, jak žijí, pracují, co nejraději jedí apod. Jde o vhodné motivační cvičení nejen pro slohové vyučování.

Žáci 6. třídy vytvořili další „originální“ příjmení: *pan Piždílek*, *Loudílek*, *Kapínelek*, *Tupalina*, *Kobevilko*, *Nobalánek*, *Koumálek*, *Zobánek*, *Motoulenka*, *Banáneček*, *Rezizek*, *Horynes*, *Balínek* aj.

Vhodné je rovněž vytvořit příběh fiktivní rodiny, tak aby se příjmení ve větách vyskytovalo v různých tvarech a podobách, aby sloužilo k odvozování jmen dalších, např.

Rodina Hlahlanova

Pan Hlahlan se jmenuje Hlahol, paní Hlahlanová Hlahlana, jejich malé miminko Hlahlátko a jejich syn Hlahlan. Žijí v malém domku v Hlahlanicích v ulici Hlahlana Hlahlouše. Pan Hlahlan pracuje v hlahlárně jako hlahlář. Nejčastěji pracuje s hlahlátkem. Paní Hlahlanová je doma na mateřské dovolené se svým hlahlátkem. Jejich syn Hlahlan chodí v Hlahlanicích do školy. Ve škole se učí hlahlovat, hlaholit a hlaholit.

Uvedená cvičení mohou sloužit i jako cvičení výslovnostní, protože mnohá fiktivní jména jsou obtížně vyslovitelná. Uvedená cvičení přispívají k lepšímu a rychlejšímu reagování na různé situace a slouží k obohacení slovní zásoby respondentů.

Jsou také příjemným zpestřením hodiny, které žáky pobaví.

8.4.4 Práce s přezdívkami

Přezdívky se v dnešní době staly součástí „školního“ oslovování žáků. Na základě našeho výzkumu jsme dospěli k závěru, že většina žáků je v určitých situacích oslovována přezdívkou, někteří však s nimi nemusejí být spokojeni. Pokusí se proto vytvořit nové přezdívky. Jako příklad poslouží cvičení založené na zkracování jmen a příjmení.

Žáci mají za úkol zkrátit své jméno a příjmení nebo své jméno a oblíbenou činnost tak, aby vznikla výstižná přezdívka. Jako příklad lze uvést zkrácení jména a příjmení, např. *Zuzana Sikorová – Zusi*, *Pavla Burešová – Pabu*; přesmyčku, př. *Pavla Martynková – Lamakov*) apod.

Mohou vzniknout i přezdívky, které jsou odvozeny z hlásek příslušného jména (např. *Marcela Netolická – Mentol*). V přezdívkách žáků vyšších tříd se může odrážet i jejich záliba (např. *Petra – bioložka – Pebi*).

Učitel by měl znát přezdívky svých žáků, aby mohl zasáhnout v případě urážlivých či nevhodně tvořených přezdívek a společně se žáky navrhl pojmenování lepší.

8.4.5 Hry se jmény

Při pedagogické práci můžeme použít i další náměty. Zajímavým úkolem, který můžeme žákům zadat v hodinách mluvnice, je uvést co nejvíc jmen začínajících stejnou hláskou ve vymezeném čase, např. na samohlásku *A – Adam, Aneta, Anežka, Anna* aj., na souhlásku *M – Martin, Markéta, Milan, Michaela* aj. Samohlásky nebo souhlásky může určit učitel nebo žáci hlásky losují.

Varianta úkolu spočívá v tom, že učitel zadá žákům počáteční a koncovou hlásku a úkolem je doplnit co nejvíce jmen, např. *K...A: Kateřina, Klára, Kristýna, Karolína* aj.

Tato cvičení slouží k procvičování hláskosloví, zejména v nižších ročnících.

Učitel může společně se žáky zvolit nějaké jméno (křestní nebo příjmení) a od každé hlásky tohoto jména musí žáci uvést taková slova, která začínají stejnými hláskami, jež jsou obsaženy ve zvoleném jménu, a navíc musí vzniknout smysluplná věta či souvětí, např. *J-a-k-u-b – Jitrocel a kopretinu utrl beránek* aj.

Na prvním stupni základní školy při procvičování abecedy využijeme cvičení, při němž se děti co nejrychleji mají seřadit do zástupu podle křestních jmen (nebo příjmení). Jde v podstatě o pohybovou hru, neboť se doporučuje zařazovat pohybové aktivity při vyučování.

Při probírání tvarosloví můžeme uvést oslovení začínající na stejnou hlásku v různých rodech, např. *krtečku krátkozraký, krabičko kartonová, košťátko krátké* aj. Žáci určují slovní druhy, zařazují podstatná jména ke vzorům apod.

Při procvičování přídavných jmen přiřadí žáci výstižná přídavná jména ke svému jménu. Rovněž lze toto cvičení využít ve slohu jako součást charakteristiky (např. *milá, pilná, netrpělivá, tvrdohlavá Monika*). Upozorníme žáky na vhodnost využití různých přídavných jmen, která slouží k obohacení vyjádření v rámci různých slohových útvarů.

Místních názvů (měst, států, světadílů) využijeme při probíraném tématu přídavná jména, např. *Mladá Boleslav, Jindřichův Hradec, Karlovy Vary* aj. Žáci určují přídavná jména a jejich druhy. Cvičení lze spojit s opakováním psaní velkých písmen v místních názvech.

V mluvnických hodinách lze využít cvičení pravopisné, které se obsahově vztahuje k tradicím, např. *Vánoční dárek od Rudolfa Křesťana*:

Dostal jsme k *Vánocům* zlomenou ruku. Bylo to opravdové překvapení. Očekával jsem původně, že budu rozbalovat vánoční dárky, ale *ve skutečnosti* jsem byl zabalován do sádry. Takže *Štědrý den* i *štědrou noc* jsem *strávil* v *karlovarské* nemocnici na *dětském oddělení*. Dostal jsem se tam poměrně jednoduchým *způsobem*, volným pádem.

Procvičíme opakování pravopisu velkých písmen a předpon s-, se-/z-, ze-.

8.4.6 Přísluví, tradice a pranostiky v hodinách slohu

Ve slohu jsme zadali jako skupinovou práci vytvoření příběhu, do něhož děti zapojí pět přísloví nebo pranostik, které jim učitel předloží, např. *Vidím to jako na dlani. Bral všemi deseti, a to proto, že ji chtěl nosit na rukou, přestože měl obě ruce levé. Dělal velká ramena, hrabal rukama nohama spoléhal a nato, že ruka ruku myje. Když myslel, že již je ruka v rukávě, nikdo mu nepodal pomocnou ruku, a proto nakonec lomil rukama.*

Toto cvičení nebude pro žáky jednoduché, ale přispěje k rozvoji fantazie a porozumění přísloví, pranostik.

V hodinách německého jazyka, při probírání reálií německy mluvících zemí, necháme děti napsat co nejvíce představ k zadanému slovu, např. *Weihnachten* (Vánoce) s využitím klíčových slov: *r Weihnachtsbaum, s Geschenk, r Karpfen, s Weihnachtsgebäck* (vánoční strom, dárek, kapr, cukroví); *Ostern* (Velikonoce) – *s Ei, e Osterrute, r Frühling, s Osterlied, s Kücken* (vajíčko, pomlázka, jaro, koleda, kuře) aj.

Žáci si tímto způsobem rozšiřují své představy a znalosti o tradicích udržovaných u nás a v německy mluvících zemích, zároveň si rozšiřují svou slovní zásobu.

Pranostiky poslouží rovněž k procvičování různých gramatických pravidel (např. slovosled věty hlavní a věty vedlejší), k rozboru souvětí a určování vět vedlejších či

větných členů: (např. *Na svatého Řehoře líný sedlák, který neoře. Je-li na svatého Matěje mráz malý, je jich po něm 40 malých, je-li velký, jest 40 velkých, není-li mráz žádný, je jich po něm bezpočet*).

Pranostikou: *Na svatého Pavla pohoda – jistá boží úroda, a když nebo déšť, to je pro hospodáře zlá zvěst* můžeme poukázat na vkládání čárky před spojku *a*.

K opakování psaní velkých písmen a k procvičování pravopisu vybereme věty typu: *Je-li Zelený čtvrtek bílý, tak je léto teplé. Padá-li na Boží hod vánoční sněh, hodně obilí bude na polích*.

Při probírání přísudku nemusíme využít běžný příklad *mladost – radost*, ale zajímavé pranostiky: (např. *suchý leden – mokrá červen; na Tři krále – zima stále; zelené Hromnice – bílé Velikonoce* apod).

Vznik některých slov vyložíme na příkladu: *Jaké jest masopustní úterý, taková bude Veliká noc* (ze spojení *Veliká noc* vznikl název *Velikonoce*).

Využitím vztahu mezi českým a německým jazykem objasníme název dalších významných svátků, např. Vánoc (z něm. *Weihnachten* – první část se foneticky převedla jako *vá-* a část druhá je doslovným překladem *-noce* analogicky podle slova *Velikonoce*).

Mnoho cvičení slouží nejen k obeznámení s pranostikami, ale zároveň k procvičení pravopisných jevů, např.

Září v pranostikách

Lidová pranostika srovnává září s březnem. Září je měsíc, kdy si podává léto ruku s podzimem, tak jako březen předává žezlo vlády zimy jaru. Odborníci však závislost září na počasí v březnu *nepotvrdili*. Na hranici náhod se ukázalo i *vzájemné ovlivnění srážek*. Pranostiky *zřejmě vznikly* z přesvědčení, že když se v obou měsících *vyskytuje rovnodennost*, mělo by to mít za následek stejné počasí. Značná setrvačnost počasí je však příčinou, že září si ještě většinou ponechává charakter léta, naopak březen spíše charakter

zimy. Září má velký vliv na říjen téhož roku, červenec a srpen příštího roku a na duben, srpen a září po dvou letech. Z toho vyplývá, že zvýšení teploty v září *signalizuje* velmi pravděpodobné *zvýšení* teploty nad průměr v uvedených měsících.

Pozornost zaměříme na procvičení interpunkce, na shodu přísudku s podmětem, vyjmenovaná slova a předložky *s, z*.

Používáním pranostik vedeme žáky nejen k poznání starých zvyků a obyčejů, ale mohou také posloužit jako motivační cvičení při jazykových rozborech v mluvnici.

Práce s pranostikami přispěje nejen k zpestření hodin, ale zároveň k bližšímu poznání této součásti ústní lidové slovesnosti každého národa.

8.5 Využití jmen v hodinách literatury

8.5.1 Křestní jména v rýmech

Velmi oblíbené je tvoření rýmů. Několikrát opakujeme určené jméno (i v různých podobách) a hledáme co nejlepší rým. Uvedli jsme žákům tyto příklady:

Jana, Jana, Jana, to je velká dáma. Jitko, Jitko, Jitule, nebud' jako bledule. Honzo, Honzo, Honzíčku, přines hrušky v košíčku. Lucka, Luci, Lucie, zas nám šťávu vypije. Katka, Katka, Katule, sbírá venku bobule. Jožka, Pepi, Pepíček, bojí se i kočiček.

Žáci šesté třídy ze Základní školy 4 ve Žďáře nad Sázavou vymysleli tyto rýmy:

Kláro, Kláro, strašíš kamarádky málo. // Eliška, Eliška, to je ale mazaná liška. // Míša, Miška, Mišička, má ráda jablíčka. // Veruško, Veruško, Veruško, ty malá beruško. // Bára, Bára, Baruška, neujde jí ani hruška. // Eliška, Eliška, utíká jak malá myška. // Vlasta, Vlasta, Vlastíček, jí hodně paštiček. // Vlasta, Vlasta, Vlastimil, ten se dlouho neumyl. //

Milan, Milda, Milánek, to je malý všeználek. // Ondrášek je kulihrášek, snídá jenom samý hrášek. // Petr, Petr, nosí pěkný svetr. // Marek, Marek, hrozně má rád párek. // David, David, Davídek, je stejný jako gumový medvídek. // Michal, Michal, Michálek, je velikej chechtalék. // Michal, Michal, Michal, urychleně prchal. // Filipi, Filip, Fíla, není žádná víla. // Roman, Roman, Románek, to je ale bobánek. // Románek, Románek, to je ale mazánek. // Petr, Petr, vzal si z metru centimetr. // Pepa, Pepíček, nosí rád kyblíček. // Jan, Jan, Jan, proradný jak Dan.

Cvičení jsme využili při pedagogické praxi. Tvoření rýmů žáky velmi zaujalo a vytvořili ke svým jménům zajímavé příklady.

8.5.2 Hry se jmény autorů a děl

V hodinách literatury se osvědčilo zadat soutěž, při níž si musí žáci vzpomenout na co nejvíce postav spojených s literární výchovou v den, kdy slaví jmeniny, např. *Václav, Jan, František* atd. (např. *Václav Čtvrtek, Josef Václav Sládek, Jan Skácel, Jan Neruda František Halas, František Hrubín*).

Zajímavým cvičením je rovněž napsat od určitého hlásky co nejvíce autorů, literárních postav, sestavit křížovky nebo osmisměrky se jmény spisovatelů. Jako příklad uvádíme:

Š	M	A	H	E	L	O	V	Á
T	Č	A	R	O	K	E	S	V
O	A	H	U	L	E	R	Č	O
R	R	H	B	E	P	B	T	C
CH	E	D	Í	E	A	E	V	M
J	K	P	N	Ř	C	N	R	Ě
O	N	E	Z	V	A	L	T	N
K	L	A	K	Š	I	T	E	P
A	J	I	R	Á	S	E	K	D

V literatuře použijeme i hru, při níž upevníme názvy děl daných autorů. Na lístečky napíšeme jména autorů a názvy děl. Žáci přiřazují názvy děl ke jménům autorů, anebo v opačném pořadí. Měla by následovat společná kontrola.

K motivaci přečtení či rozboru díla poslouží i pranostiky, které obsahují rodná jména, např. *Na Markétu prší-li, ořechy ze stromu prší*. Máme na mysli příběh o Markétě Lazarové od Vladislava Vančury; *Svatá Barborka vyhání dříví ze dvorka*, připomene žákům *Divou Báru* od Boženy Němcové nebo *Těžkou Barboru* od Voskovce a Wericha aj.

Podrobněji se budeme pranostikami zabývat v následující kapitole.

8.5.3 Pranostiky v literární výchově

V hodinách literární výchovy věnujících se teorii literatury, především veršům a rýmům, můžeme zpestřit látku rovněž pranostikami: *Na Hromnice musí skřivan vrznout, i kdyby měl zmrznout. V únoru-li vítr neburácí, jistě v dubnu krovy kácí* aj. Žáci si mohou za domácí úkol vyhledat další rýmující pranostiky a zpestřit jimi příští hodinu literatury.

Využijeme také spojitosti pranostik se jmény významných spisovatelů. Jako příklad můžeme uvést z německé literatury jména bratrů-spisovatelů, jež připomenou pranostiky: *O svatém Tomáši sníh bředne na kaši; Jak teplý svatý Jakub, tak studené jsou Vánoce*. Thomas a Jakob Grimm jsou dětem známí především pohádkami. Objasníme, že pohádky *Popelka*, *Šípková Růženka* nebo *Perníková chaloupka* jsou díla vzešlá právě od těchto autorů.

O pranostikách si můžeme povídat, anebo z nich vytvořit malý kalendář spojující je s jednotlivými jmény. Žáci shromáždí nejrůznější pranostiky, zvyky, obyčeje. Mohou také

tvořit své vlastní pranostiky, např. *Když má svátek Lenka, kvete již sněženka (21. 2.). Na svatého Michala létaj hodně rogala (29. 9.)*, nebo na jméno právě probíraného autora.

Při pedagogické praxi jsme se přesvědčili, že práce s uvedenými cvičeními může příjemně obohatit hodiny literární výchovy.

8.6 Cvičení vhodná pro mluvnicki i literární výchovu

Následující cvičení můžeme zařadit do mluvnice jako pravopisné cvičení a zároveň do literární výchovy k opakování probíraných autorů. Cílem tohoto cvičení je zopakovat nejen pravopisné dovednosti, ale i znalosti z literatury formou neobvyklou, např. formou hádanky. Uvedená cvičení proto přispívají k rozvoji všestrannosti žáků:

Je autorem básní, povídek a románu *Cikáni*. Miloval *českou historii*, rád *pobýval* v přírodě a často *se vydával* na dlouhé cesty. *Vytvářel* si vlastní představy o životě a společnosti, *v níž se cítil osamělý*. (Karel Hynek Mácha)

V mládí byla přítelkyní Boženy Němcové, *jejíž* dílo na *ni* silně zapůsobilo. V literární práci však šla svou cestou a je vlastně jednou z prvních tvůrkyň *českého* románu. Náměty k četným *prózám* a *pracím* si *vybírala* ze své *současnosti* i z doby konce osmnáctého století, z Prahy i z *Podještědí*. Mimořádný zájem *věnovala* postavám morálně silných žen, které se objevují především v *jejích podještědských* románech. (Karolína Světlá)

V sestavených větách nalézt jména spisovatelů, např. V nedaleké chaloupce **Káča pekla** buchty. **Květy** lípy krásně voněly. Poznal jsem na **něm, co vám** chce říci.

(Čapek, Tyl, Němcová)

8.7 Shrnutí

Uvedené náměty můžeme využít ve kterékoli části hodin českého i německého jazyka, motivovat jimi a povzbudit k aktivitě ve vyučování. Posilují rovněž důležitost mezipředmětových vztahů. Žáci si na těchto cvičeních ozřejmí náš folklór, ale i folklór německy mluvících zemí.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá křestními jmény, jejich vznikem a historií, udržováním některých tradic u nás i v německy mluvících zemích. Zkoumá četnost jednotlivých křestních jmen a přezdívek, spokojenost žáků se svým jménem a oslovování křestním jménem od učitelů.

Vycházíme z výzkumu, který probíhal v lednu a březnu roku 2006 v Základní škole v Příbyslavi a v Základní škole Stupkova v Olomouci. Výzkumu se zúčastnilo celkem 250 žáků (119 dívek a 131 chlapců) 6. až 8. ročníků (ročníky narození 1990–1994).

Cílem práce bylo zjistit nejužívanější mužská a ženská jména, sestavit soubor cvičení, týkající se křestních jmen pro využití jako motivačních prostředků v hodinách mateřského a německého jazyka. Úkolem bylo také srovnat výsledky zmíněných dvou základních škol. Zaměřili jsme se i na udržování některých tradic (tradice spojené se jmény) v České republice a v německy mluvících zemích.

Zjistili jsme tyto poznatky. Zatímco v ZŠ Příbyslav patří v 6. až 8. ročnících mezi nejčastější ženská jména *Jana, Denisa, Kristýna, Lucie, Martina, Michaela, Tereza* aj. (viz Tabulka č. 4), na ZŠ Stupkova jsme zaznamenali poněkud odlišná jména. Vysokou frekvenci mají jména *Michaela, Kristýna, Aneta, Jana, Lucie, Veronika, Zuzana*. Shodná je však frekvence jména *Jana*.

Výsledky výzkumu mužských jmen vykazují tyto výsledky.

Ke třem nejfrekventovanějším jménům v ZŠ Příbyslav patří: *Tomáš, Jan* a *Michal*. Výzkum v ZŠ Stupkova přináší tato nejčastější jména: *Tomáš, Jan, Petr, David, Jakub, Jiří, Lukáš, Martin, Pavel, Radek*, tzn. *Tomáš* a *Jan* jsou v obou základních školách jména s nejhojnějším výskytem.

Součástí našeho výzkumu byla i položka o spokojenosti s křestním jménem. Dospěli jsme ke zjištění, že většina žáků by jiné jméno nevolila. Vyskytli se ale i nespokojení

jedinci, především z řad dívek. Zajímavým zjištěním je, že dívky upřednostnily jména svých spolužaček. Domníváme se, že se jedná, v důsledku roku narození, o projev puberty.

Na základě některých jmen jsme vybrali tradice, které se udržují u nás, a zjišťovali jsme, zda se zachovávají i v německy mluvících zemích. Dospěli jsme k závěrům, že většina tradic je shodných, především tradice svátků Vánoc a sv. Mikuláše.

V praktické části uvádíme cvičení, která se mají stát zdrojem inspirace, jak lze křestní jména efektivně využít při vyučování mluvnice, slohu a literatury. Kladli jsme důraz i na využití mezipředmětových vztahů. Práci s křestními jmény můžeme zakomponovat do různých vyučovacích hodin.

Soubor pranostik, uvedený v příloze, je také zdrojem námětů pro zpestření výuky nejen českého jazyka.

Možnosti rozšíření práce spočívají v hledání nových metodických postupů pro zařazení problematiky křestních jmen do vyučovacích hodin, v rozšiřujícím spektru cvičení, zabývajících se příjmeními a tradicemi.

SEZNAM LITERATURY

- Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha : Academia, 2001. ISBN: 80-200-0982-5.
- BAUER, J. *Velká kniha o jménech*. 1.vyd. Praha : Regia, 2003. ISBN: 80-86367-35-5.
- BAUEROVÁ, A. *Tisíc jmen v kalendáři*. 1.vyd. Praha : Šulc a spol., 1992. ISBN: 80-901204-3-1.
- BAYEROVÁ, N. Rosa o některých změnách osobních vlastních jmen. In: KNESELOVÁ, H. KOLÁŘOVÁ, I. *Vlastní jména v mluvnících češtiny a v tradicích českého mluvnictví*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2001. ISBN: 80-210-2513-1, s. 30-38.
- ČELAKOVSKÝ, F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. 1.vyd. Praha : Československý spisovatel, 1978.
- HÁJKOVÁ, E. Posuny v oblibě a užívání jména v současnosti. In: HÁJKOVÁ, E. a kol. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. 1.vyd. Praha : Univerzita Karlova, 2004. ISBN: 80-7290-185-0, s. 7-12.
- HOLOUŠOVÁ, D. - KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. ISBN: 80-244-0458-3.
- HOLUB, J. – LYER, S. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. 1.vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- JEČNÁ, K. *Nuda při češtině? Ani nápad!* 1.vyd. Praha : Agentura Strom, 1997. ISBN: 80-901954-4-X.
- KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude jmenovat?* 2.vyd. Praha : Academia, 1985.
- KNAPPOVÁ, MILOSLAVA. O jméně a příjmení z hlediska praxe. *Naše řeč*, únor 1971, roč. 53, s. 251-264.
- KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. 1.vyd. Praha : Academia, 1989. ISBN: 80-200- 0167-0.
- KOPEČNÝ, F. *Průvodce našimi jmény*. 1.vyd. Praha : Academia, 1974.
- KRÁLOVÁ, S. Jména jako svědectví doby. *Lidové noviny*, srpen 2006, s. I-II.
- KROBOTOVÁ, M. *Náměty pro tvořivý sloh aneb jména, věci a lidé kolem nás*. Metodický list pro učitele základní školy. Praha : Nakladatelství Raabe, 2001. II/A 6. 11 stran.
- KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2000. ISBN: 80-244-0187-8.
- KROBOTOVÁ, M. - JODASOVÁ, H. *Základy českého pravopisu a pravopisná cvičení*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. ISBN: 80-244-0511-3.

LOTKO, E. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 3.vyd. Olomouc: VUP, 2003. ISBN: 80-244-0720-5.

MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3.vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN: 80-7106-242-1.

MICHALOVÁ, B. Jméno jako společenská vizitka. In: HÁJKOVÁ, E. a kol. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. 1.vyd. Praha : Univerzita Karlova, 2004. ISBN: 80-7290-185-0, s. 13-21.

MORAVEC, M.; VERECKÝ, L. Na koho to jméno padne. *Magazín DNES*, květen 2006, č. 20, s. 18-24.

MUNZAR, J. *Medardova kápeř aneb pranostiky očima meteorologa*. 1.vyd. Praha : Horizont, 1985.

Nejznámější německá přísloví a jejich české protějšky. Praha : Erika, 1996. ISBN: 80-71-90-360-4.

PASTYŘÍK, S. *Studie o současných hypokoristických podobách rodných jmen v češtině*. 1.vyd. Univerzita Hradec Králové : Gaudeamus, 2003. ISBN: 80-7041-569-X.

Pravidla českého pravopisu. (Školní vydání.) 1.vyd. Olomouc : FIN, 1994. ISBN: 80-85572-98-2.

POLÁK, V. Marie. *Naše řeč*, 1939, roč. 23, s. 197-206.

RAMEŠ, V. *Po kom se jmenujeme?* Encyklopedie křesťanských jmen. 1.vyd. Praha : Libri, 2000. ISBN: 80-7277-013-6.

SALAJKA, M. *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. 1.vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994. ISBN: 80-855865-47-5.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha : Academia, 2005. ISBN: 80-200-1347-4.

Slovník spisovného jazyka českého II. 2.vyd. Praha : Academia, 1989.

STEINER, D. Čeština na skřipci. *Týden*, srpen 2006, č. 35, s. 73.

VAŠKŮ, Z. *Velký pranostikon*. 1.vyd. Praha : Academia, 1998. ISBN: 80-200-0650-8.

BESTAJOVSKÝ, M. České tradice. [cit. 15. ledna 2007]. Přístup z : <<http://www.ceske-vanoce.cz>>

Český statistický úřad. Nejčastější jména dětí v lednu 2007. [cit. 17. března 2007]. Přístup z : <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nejcastejsi_jmena_deti_v_lednu_2007>

